

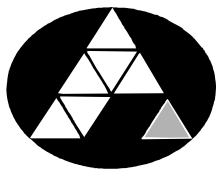
POHJOIS-KARJALAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysalan keskus

Eveliina Hannonen
Leila Ryyänen

**“MIEKKII OLIN VUOROTELLEN TEKEMÄSSÄ, SE OLI HYVÄ
KOKEMUS.”**

**Erityistä tukea tarvitsevien nuorten osallisuus Elämänlanka-projektin kuntoutus-
kursseilla nuorten ja työntekijöiden kokemana**

Opinnäytetyö
Joulukuu 2009

POHJOIS-KARJALAN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ
Joulukuu 2009
Sosiaali- ja terveysalan keskus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
p. (013) 260 600 p. (013) 260 6906

Tekijät

Eveliina Hannonen, Leila Ryyänen

Nimeke

”Miekkii olin vuorotellen tekemässä, se oli hyvä kokemus.”

Erytyistä Tukea Tarvitsevien Nuorten Osallisuus Elämänlanka-projektin Kuntoutuskursseilla Nuorten ja Työntekijöiden kokemana

Toimeksiantaja: Elämänlanka-projekti

Tiivistelmä

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin nuorten osallisuutta Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssijaksoilla. Elämänlanka-projekti kehittää kuntoutuskurssimallia 13–20-vuotiaille neurologisia erityisvaikeuksia tai neuropsykiatrisia ongelmia omaaville nuorille ja heidän perheilleen.

Tarkoituksena oli selvittää nimenomaan nuorten kokemuksia osallisuudestaan. Lisäksi tavoitteena oli tarkastella, miten työntekijät tukivat nuorten osallisuutta ja mitä haasteita he kokivat nuorten osallistamisessa.

Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin nuorten yksilöllisiä teemahaastatteluja sekä työntekijöiden työpäiväkirjoja ja ryhmähaastattelua. Tutkimukseen osallistui neljä nuorta ja seitsemän työntekijää.

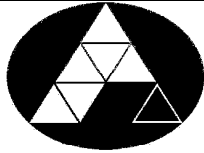
Tutkimuksen tulokset osoittivat, että nuoret kokivat olleensa osallisia kuntoutuskurssijaksoilla. Nuoret kokivat, että he olivat saaneet vaikuttaa kurssijaksojen sisältöjen suunnitteluun ja että heidän mielipiteensä otettiin huomioon kurssijaksojen toiminnassa. Työntekijät osallistivat nuoria niin arjen toiminnoissa kuin ohjatuissa tilanteissakin. Osallistamisen haasteina työntekijät näkivät muun muassa kommunikointivaikeuden ja työntekijän vetäytymisen liikaa ammattiroolinsa taakse. Tutkimuksessa nousi esille ennen kaikkea tiedon, vuorovaikutuksen ja turvallisen ryhmän merkitys osallisuudessa. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää kuntoutuskurssimallia kehitettäessä.

Kieli
suomi

Sivuja 65
Liitteet 5
Liitesivumäärä 6

Asiasanat

kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, osallisuus, nuoruus

NORTH KARELIA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS
December 2009
Degree Programme for Social
Welfare Work
Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
p. (013) 260 600 p. (013) 260 6906

Authors

Eveliina Hannonen, Leila Ryyänen

Title

“I was also doing that by turns, it was a good experience...”
Young People’s Participation in Rehabilitation Courses Organized by Elämänlanka Project as Experienced by Both Young People Who Need Special Support and Workers of the Project
Commissioned by Elämänlanka Project

Abstract

The purpose of this study was to investigate the participation of young people in the first rehabilitation courses of the Elämänlanka Project as it was experienced by the young people themselves and the workers of the project. The Elämänlanka Project has developed a model of rehabilitation courses for young people who are between 13 and 20 years of age and have neurological or neuropsychological problems and for their families.

The objective was to find out how young people, in particular, experienced their participation. In addition, the aim was to study how the workers supported the participation of the young people and what challenges they saw in the participation.

The study was qualitative. The material was collected by individual theme interviews of the young people, a group interview of the workers and the workers’ work diaries. There were four young people and seven workers who took part in the collection of the material.

The results show that young people felt that they were true participants in the rehabilitation courses. It was important for them to take part in the planning of the rehabilitation course and their opinions were taken into account in the action. The workers participated the young people both in their everyday activities as well as in guided situations. Difficulties in communication and the fact that the workers at times were hiding behind their professional role were considered as challenges in the participation. The main result of this study was to show the significance of knowledge, interaction and a safe group in the participation. The results of this study will be of benefit in developing the rehabilitation courses further.

Language
Finnish

Pages 65
Appendices 5
Pages of Appendices 6

Keywords

Rehabilitation, Social rehabilitation, Participation, Youth

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	KUNTOUKSEN MONIULOTTEISUUS.....	7
2.1	Kuntoutus käsitteenä ja kuntoutusta toteuttavat tahot	7
2.2	Kuntoutus muuttuvassa yhteiskunnassa.....	8
2.3	Kuntoutus yksilöllistymiskehityksen tukena	10
3	SOSIAALINEN KUNTOUKS	11
3.1	Sosiaalinen lähestymistapa kuntoutuksessa.....	11
3.2	Kuntoutusta sosiaalisessa ympäristössä.....	13
4	NUORUUS	15
4.1	Nuoruuden kehitystehtävät	15
4.2	Nuoruusiän kriisit	16
4.3	Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kehitystehtävien haasteita	17
5	OSALLISUUS.....	18
5.1	Osallisuus moniulotteisena käsitteenä	18
5.2	Tunne ja voimaantumisen osallisuudessa.....	18
5.3	Yksilön arvostaminen ryhmän jäsenenä	19
5.4	Tieto, vastuunotto ja vaikuttaminen osallisuudessa.....	20
5.5	Osallisuus vuorovaikutuksena	21
5.6	Osallisuuden haasteita.....	22
5.7	Osallisuuden mahdollistaminen	23
6	ELÄMÄNLANKA-PROJEKTI	24
6.1	Elämänlanka-projektin konteksti ja tavoitteet	24
6.2	Elämänlanka-projektin asiakasryhmä	25
6.3	Kuntoutuskurssimallin sisältö.....	26
7	AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	29
7.1	Nuorten osallisuushankkeet	29
7.2	Osako-osallistava kouluhanke	30
8	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄ	31
9	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	32
9.1	Tutkimusmenetelmä.....	32
9.2	Aineistonkeruumenetelmät	33
9.3	Nuorten haastattelutilanteiden kuvaus	35
9.4	Työntekijöiden ryhmähaastattelun kuvaus	36
9.5	Analyysipolku	37

10	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	39
10.1	Nuorten kokemuksia osallisuudesta.....	39
10.1.1	Kurssiin kohdistuvat ennakkokäsitykset, odotukset ja tavoitteet	39
10.1.2	Kesäkuun kurssin suunnittelu ja ryhmäytyminen.....	40
10.1.3	Vuorovaikutus kurssijaksoilla	42
10.1.4	Sitoutuminen kurssikokonaisuuteen	43
10.2	Työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuudesta	44
10.2.1	Elämänlanka-projektin työntekijöiden käsityksiä osallisuudesta parhaimmillaan.....	44
10.2.2	Työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuuden tukemisesta	45
10.2.3	Onnistumisen kokemukset tasavertaisessa vuorovaikutuksessa	47
10.2.4	Tasavertaisen kohtaamisen haasteet	49
11	JOHTOPÄÄTÖKSET	50
11.1	Tiedon merkitys osallisuudessa	50
11.2	Vastuunotto, sitoutuminen ja ryhmään kuuluminen	51
11.3	Vuorovaikutuksen ja tuen saannin merkitys osallisuudessa	53
11.4	Työntekijöiden kokemat haasteet osallistamisessa.....	54
11.5	Osallistumisesta kohti osallisuutta.....	55
12	LOPPUPOHDINTA	57
12.1	Toteutuksen ja menetelmän tarkastelu.....	57
12.2	Luotettavuus ja eettisyys.....	58
12.3	Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu	60
	LÄHTEET.....	62

LIITTEET

Liite 1 Tutkimuslupahakemus

Liite 2 Nuorten temahaastattelurunko

Liite 3 Työntekijöiden työpäiväkirjan kysymykset

Liite 4 Työntekijöiden ryhmähaastattelun kysymykset

Liite 5 Analyysipolku

1 JOHDANTO

Osallisuuteen liittyy sekä yksilöllinen että yhteisöllinen näkökulma, joten yksin ei voi olla osallinen. Yksilön on koettava itsensä arvokkaaksi ja yhteisön on mahdollistettava osallisuus. Välinpitämättömyyttä, osattomuutta, syrjäytymistä ja vieraantumista voidaan pitää osallisuuden vastakohtina. (Kiilakoski 2007, 10–13.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseille osallistuvien nuorten osallisuutta nuorten ja työntekijöiden kokemana. Ajatus tämän tutkimuksen tekemisestä lähti liikkeelle työharjoittelussa Elämänlanka-projektissa keväällä 2009. Opinnäytetyö tehtiin Elämänlanka-projektin toimeksiantona. Elämänlanka-projekti kehittää kuntoutuskurssimallia 13–20-vuotiaille neurologisia erityisvaikeuksia tai neuropsykiatrisia ongelmia, kuten AD/HD, ADD, Asperger, dysfasia ja tourette, omaaville nuorille ja heidän perheilleen. Projektin tavoitteena on luoda kuntoutuskurssimalli erityisnuorten ja heidän perheidensä tarpeet huomioon ottaen. Itä-Suomen alueella ei ole ollut aiemmin saatavilla vastaavanlaista kuntoutuskurssitoimintaa, joten onkin tärkeää koota materiaalia sen kehittämiseen. Tarkoituksena on, että tutkimusta voidaan hyödyntää suunniteltaessa tulevia kuntoutuskursseja.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Aineistonkeruumenetelminä käytettiin nuorten yksilöllisiä teemahaastatteluita ja työntekijöiden työpäiväkirjoja sekä ryhmähaastattelua. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Tutkimukseen osallistui neljä nuorta ja seitsemän työntekijää ja se kohdistui projektin ensimmäisen kuntoutuskurssikokonaisuuden kahteen kurssijaksoon.

Tutkimuksen keskeisimmät käsitteet ovat kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, nuoruus ja osallisuus. Kuntoutusta käsitellään sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmista, koska ne kytkeytyvät niin osallisuuden kuin syrjäytymisenkin käsitteisiin. Sosiaalista kuntoutusta tarkastellaan lähemmin, koska se liittyy olennaisesti Elämänlanka-projektin kontekstiin. Nuoruudesta esitellään kehitystehtävät, kehityskriisit ja erityistä tukea tarvitsevien nuorten kehitystehtävien haasteita. Nuoren sosiaalisen kuntoutuksen tarve pohjautuu usein juuri nuoruuden kehityskriisien tapahtumiin. Tässä tutkimuksessa käsitellään vuorovaikutuksen merkitystä osallisuudessa sekä osallisuutta tunteen, tiedon ja vas-

tuunoton näkökulmista. Myös ryhmään kuuluminen on olennaista osallisuudessa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan osallisuuden haasteita ja mahdollistamista.

Teoriaosuuden jälkeen esitellään tarkemmin Elämänlanka-projektia sekä tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimustehtävää. Seuraavaksi tarkastellaan aineistonkeruumenetelmiä ja aineiston käsittelyprosessia. Tämän jälkeen käsitellään tutkimuksen tulokset ja niistä saadut johtopäätökset. Lopuksi pohditaan oppimisprosessia ammatillisen kasvun näkökulmasta.

2 KUNTOUTUKSEN MONIULOTTEISUUS

2.1 Kuntoutus käsitteenä ja kuntoutusta toteuttavat tahot

Kuntoutuksen käsite ja määritelmät ovat sopimuksenvaraisia ja riippuvat sekä asiayhteydestä että ajankohdasta. Yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa niiden sisältöihin ja tulkintoihin. Kuntoutuksen tavoitteet ja painotukset heijastavat kulloinkin yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja hyvinvointi-ideologian linjauksia. (Kokko 2003, 6.) Usein kuntoutus käsitetään erilaisten toimenpiteiden kokonaisuudeksi, jolla pyritään yksilöllisesti määriteltäviin tavoitteisiin. Kuntoutuksen toimenpiteiden tulisi muodostaa katkeamaton prosessi, joka etenee loogisesti kohti ennalta asetettuja tavoitteita. Kuntoutuksesta voidaan puhua myös yhteiskunnallisena toimintajärjestelmänä. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 17,19.)

Kuntoutus määritellään vuoden 2002 kuntoutusselonteossa ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen. Sen mukaan kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista, yleensä pitkäjänteistä toimintaa, ja sen tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004b, 21.) Siinä korostetaan myös kuntoutujan omaa osallisuutta kuntoutusprosessissa ja ympäristöön vaikuttamista (Järvikoski & Härkäpää 2004, 19).

Maailman terveysjärjestö (WHO) määritteli vuonna 1969 kuntoutuksen olevan lääkinällisten, sosiaalisten, kasvatuksellisten ja ammatillisten toimenpiteiden koordinoitu kokonaisuus, jolla pyritään kohentamaan yksilön toimintakyky parhaalle mahdolliselle tasolle. Vuonna 1981 maailman terveysjärjestö määritteli kuntoutuksen uudelleen. Sen mukaan kuntoutus sisältää ne toimenpiteet, joilla pyritään vähentämään vammauttavien ja vajaakuntoistavien olosuhteiden vaikutuksia sekä saattamaan vammaisen ja vajaakuntoinen kykeneväksi saavuttamaan sosiaalinen integraatio. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 17–18.)

Terveydenhuolto, sosiaalitoimi, työvoimahallinto, Kela tai eläke- ja vakuutuslaitokset toteuttavat kuntoutuksen tehtäviä antaen sille erilaisia sisältöjä, merkityksiä ja tavoitteita (Kokko 2003, 8). Vaikka päävastuu kuntoutuksesta kuuluu edelleen julkiselle sektorille, tuottavat yksityisetkin kuten kuntoutuslaitokset kuntoutuspalveluja. Myös kolmas sektori, kansalaistoiminta, johon vapaaehtoistoiminta kuuluu, on viime aikoina lisännyt asemaansa suomalaisessa kuntoutusjärjestelmässä. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 56–57). Raha-automaattiyhdistys tukee kuntoutustoimintaa myöntämällä avustuksia erityis- ja väliinpuotoajaryhmille, jotka eivät jostakin syystä saa riittävästi julkisia kuntoutuspalveluja (Kuuskoski & Kittilä 2008, 34).

Tavallisesti kuntoutus ymmärretään toimenpiteinä, joita ovat erilaiset kuntoutuspalvelut, kuten esimerkiksi terapiat, apuvälineet, neuvonta, koulutus, työhön valmennus, sopeutumisvalmennus ja työkyvyn tukitoimet. Kuntoutuksen tulisi merkitä ihmiselle mahdollisuutta elää ja osallistua sellaisena kuin on, omilla edellytyksillään ja tarpeidensa mukaisesti tuettuna. (Leino 2006, 93.) Kuntoutus- tai kuntoutumisprosessissa kuntoutuja ja kuntoutuspalvelujen antaja ottavat vastuun. Kumpikin osapuoli etsii selityksiä ja syitä kuntoutustarpeelle sekä väyliä ja mahdollisuuksia kuntoutumiselle tai kuntoutusintervention aiheuttamalle muutokselle. (Vilkkumaa 2006, 31.)

2.2 Kuntoutus muuttuvassa yhteiskunnassa

Kuntoutuksen kehitys, haasteet ja sisältö ovat yhteydessä väestön hyvinvoinnissa, elämäntavoissa ja elinoloissa tapahtuviin muutoksiin sekä yhteiskunnallisiin kehityssuuntiin. Sen yhteiskuntapoliittiset haarat ulottuvat moneen suuntaan laajalle sosiaali-, terveys-, talous- ja työllisyyspolitiikan kehityksen alueille. Kuntoutuksen yhteiskunnallinen

ylätavoite onkin yhteiskunnan sosiaalisen järjestyksen rakentaminen ja ylläpitäminen. Yhteiskunta vaikuttaa kuntoutumiseen kuntoutuspoliittisin keinoin, kuten lainsäädännön, palvelurakenteen ja yhteistoiminnan avulla. (Kettunen, Kähäri-Wiik, Vuori-Kemilä & Ihalainen 2002, 8; Järvikoski & Härkäpää 2004, 16; Karjalainen 2006, 11; Kokko 2003, 6.)

Kuntoutustoiminnan laajennuttua sen yhteiskunnallinen merkitys on vahvistunut viime vuosikymmeninä Suomessa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004a, 19). Kuntoutuspolitiikassa ryhdyttiin noudattamaan aktiivisen sosiaalipolitiikan linjauksia 2000-luvun alusta alkaen. Kuntoutuksesta tuli yksi aktiivisen ja kannustavan sosiaalipolitiikan keino, jonka tavoitteena on edistää väestön työ- ja toimintakykyä ja mahdollisimman itseenäistä selviytymistä elämän eri tilanteissa. (Kokko 2003, 14.) Valtioneuvoston kuntoutusselonteossa (2002) kehittämistoimenpiteet kohdistetaan ennen kaikkea syrjäytymisvaarassa oleviin lapsiin ja nuoriin, työssä oleviin ja erityisesti ikääntyviin työntekijöihin, pitkäaikaistyöttömien sekä vajaakuntoisten ja vaikeavammaisten työllistymismahdollisuuksiin. Kehittämistä- ja kokeiluhankkeet ovat tunnusomaisia kuntoutustoiminnassa. Kuntoutujan omaa osallisuutta ja ympäristöön vaikuttamista pidetään olennaisena kuntoutusprosessissa. Psykososiaalisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia otetaan yhä enemmän huomioon. (VNS 2002.) Ikäihmisten määrän lisääntyessä kuntoutuksesta on tulossa yhä myös ajankohtaisempi sosiaali- ja terveystieteellinen palvelukysymys (Karjalainen 2006, 11).

Viime vuosikymmeninä yhteiskuntaamme leimannut epävarmuus on lisännyt myös lasten ja nuorten pahoinvointia. Peruskoulun kesken jääminen, peruskoulun jälkeisen koulutuksen puuttuminen ja tavallaan työmarkkinoilta ”putoaminen” jo ennen sinne pääsyä vaikeuttavat nuorten tulevaisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004b, 15.) Koululaisilla on oppimis- ja keskittymisvaikeuksia ja aikaisempaa nuoremmat käyttävät päihteitä ja huumeita. Yksiselitteistä syytä tälle kehitykselle ei ole, eikä pelkästään kuntoutuksella voida siihen vaikuttaa. Toisaalta myös kuntoutuksen olisi kehitettävä uusia keinoja näiden ongelmien käsittelyyn. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 16.) Nuorten tukemiseksi ja ongelmien ratkaisemiseksi on myös tehty runsaasti työtä esimerkiksi EU:n rahoittamilla projekteilla. Erityisesti kuntoutuskokeiluprojekteja suunnataan 15–17-vuotiaisiin nuoriin, jotka ovat oppivelvollisuuden päätösvaiheessa. Tämä ryhmä jää monien yhteiskunnan tukijärjestelmien ulkopuolelle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004a, 15–16.)

2.3 Kuntoutus yksilöllistymiskehityksen tukena

Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat aina jollakin tavoin yksilön elämään ja järkyttävät joskus rajustikin elämäntapaa (Kokko 2003, 15). Ajan tasalla oleva kuntoutus kulkee samaa matkaa kansalaisten arjen vaatimusten kanssa ja sen sisältö muuttuu ihmisen työn ja elämäntavan muuttuessa. Nykyisen postmodernin aikakauden murros näkyy yleisenä epävarmuutena ja hallitsemattomien riskien yleistymisenä kaikilla elämän alueilla. Yksilöiden aiemmat turvaa tuottavat rakenteet kuten ydinperhe ja pysyvä työ ovat hajoamassa. Ihmiset ovat yhä enemmän oman elämänsä vastuunottajia, jolloin on oltava kykyä joustaa ja reagoida monimutkaistuviin yhteiskunnallisiin käytäntöihin, koska niistä on tullut keskeinen yhteiskunnan kehitystä ylläpitävä voima. Kun epävarmuuden ja turvattomuuden kokemukset yhteiskunnassa lisääntyvät, voidaan kysyä, onko tulossa erityinen ”kuntoutuksen aika”. (Karjalainen 2006, 11–13.)

Kuntoutuksen tavoitteet ovat ihmisen psykofyysisen toimintakyvyn koheneminen, sosiaalisen selviytymisen paraneminen, työkyky ja ammatilliset valmiudet, yhteiskunnan toimintaan osallistuminen, hyvinvoinnin koheneminen ja yksilöllisten elämäntavoitteiden saavuttaminen (Leino 2006, 95). Kuntoutusjärjestelmä tukee ihmisiä yksilöllistymiskehityksen ja elämänuran eri vaiheissa. Lapsuuden yksilöllistymiskehityksen kuntoutukselliset yhteydet ilmenevät vammaisten ja sairaiden lasten ja nuorten elämän tukemisena varhaisista vaiheista alkaen. Uusin haaste ovat ne nuoret, jotka psykososiaalisista syistä ovat jäämässä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Miten kuntoutuksen keinoin tuetaan nuorta, jolla on vaikeuksia koulutukseen ja työelämään sijoittumisessa? Kaikkein eniten kuntoutusjärjestelmää tarvitaan elämänkaaren työikäisyyden vuosina. (Karjalainen 2006, 13.)

Yksilöllistymiskehitys painottaa edelleen ihmisen oman toimijuuden vahvistumista ja omien mahdollisuuksien oivaltamista. Kun yksilöllistymiskehitys jostakin syystä häiriintyy, kuntoutus on yksi merkittävä tapa käsitellä näitä häiriöitä. (Karjalainen 2006, 12.) Kuntoutujan ympäristö- ja vuorovaikutussuhteita korostetaan, jolloin tarkastellaan kuntoutujan selviytymistä haittaavia ja tukevia tekijöitä tätä suhdetta vasten. Kuntoutuksen sisällöllisiä ja menetelmällisiä aineksia rakennetaan näiden suhteiden pohjalta.

Yksilö nostetaan esiin aikaisempaa vahvemmin minä-tietoisena toimijana erilaisissa vuorovaikutussuhteissa. (Karjalainen 2006, 20–21.)

Kuntoutettavan sijaan on alettu puhua aktiivisesta kuntoutujasta ja painottaa hänen aktiivointiaan, osallistumistaan, kannustamistaan ja vastuullisuuttaan (Kokko 2003, 16). Kuntoutujan toimijarooli korostuu ja hänen voimavarojaan tuetaan niissä olosuhteissa ja tilanteissa, jotka heikentävät hänen työ- ja toimintakykyään. Fyysisen ja psyykkisen kuntoutuksen lisäksi pyritään kehittämään yksilön selviytymistä edistäviä ja vahvistavia psykososiaalisia osallistumismuotoja, jotka auttavat selviytymään muuttuvissa vuorovaikutussuhteissa koulutus-, työ- ja osallistumisyhteisöissä. (Karjalainen 2006, 20–21.) Näin ollen kuntoutuminen on ihmisen henkilökohtaisen kehittymisen prosessi (Leino 2006, 95).

3 SOSIAALINEN KUNTOUTUS

3.1 Sosiaalinen lähestymistapa kuntoutuksessa

Yhteiskunnallisen muutoksen myötä on lääketieteellisen kuntoutuksen rinnalle ja sen täydennykseksi vahvasti noussut sosiaalisesti painottunut lähestymistapa. Siinä kuntoutujan tilannetta korostetaan hänen elämänkontekstissaan, vuorovaikutus- ja ympäristösuhteissaan. Eräänlaisena kuntoutuksen peruslähtökohtana olevaa lääkinnällistä kuntoutusta laajennetaan ja syvennetään sosiaalitieteellisellä orientaatiolla. Tämä mahdollistaa kuntoutujan yhä monimutkaisemman ja riskialttiimman elämämpiirin jäsentämisen ja huomioon ottamisen kuntoutuksen käytännöissä. (Karjalainen 2006, 21.) Järvikosken ja Härkää (2004) mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan prosessia, jolla pyritään parantamaan sosiaalista toimintakykyä eli kykyä selviytyä arkipäivän välttämättömistä toiminnoista, vuorovaikutussuhteista sekä oman toimintaympäristön rooleista. Siihen pyritään muun muassa helpottamalla asumista, liikkumista ja yleistä osallistumista sekä huolehtimalla taloudellisesta turvallisuudesta ja tukemalla sosiaalisia verkostoja. (Järvikoski & Härkää 2004, 24.)

Sosiaalinen kuntoutus voidaan sijoittaa kuntoutuksen kokonaiskenttään kahdella tavalla. Sosiaalinen kuntoutus on yksi kuntoutuksen lajeista lääkinnällisen, kasvatuksellisen ja ammatillisen kuntoutuksen ohella. Toisaalta sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä kuntoutuksen kattokäsitteenä, jonka osatekijöitä ovat muut kuntoutuksen lajit. Ensimmäinen määrittely on käytännönläheisempi, koska sen avulla voidaan kuntoutuksen työnjakoa, kuntoutustoimenpiteitä ja lainsäädäntöä ryhmitellä esimerkiksi eri viranomaisten vastuualueiksi. Toinen vaihtoehto korostaa kaikkien kuntoutustoimenpiteiden sosiaalista perusluonnetta ja se ymmärretään pikemminkin ideologisena kannanottona kuin käsitteellisenä työvälineenä. (Vilkkumaa 2006, 28.)

Sosiaalisen käsitteellä tarkoitetaan elämistä, asumista, asioimista, työskentelyä, oppimista ja liikkumista vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kaikilla on oma käsitys itsestään ja muista ihmisistä sekä oman taustansa ja kokemustensa muokkaama persoonallinen tapa ilmaista itseään. Sairaus ja vamma muuttavat ihmistä. Jos esimerkiksi tuki- ja liikuntaelimestö tai puhe ja kädet toimivat hitaasti, hallitsemattomasti tai kivuli-aasti, ihmisen persoonallisuus näyttää muuttuvan. Lähimmäiset tekevät päätelmiä henkilöstä hänen ilmaisunsa perusteella, joten heidän keskinäiset vuorovaikutustilanteensa sävyttyvät. Tasa-arvoisuus ja vastavuoroisuus muuttavat luonnettaan ja ilmaisun muutokset etäännyttävät muista ihmisistä sekä aiheuttavat varautuneisuutta. Kuntoutuksen tavoitteet ja mahdollisuudet riippuvat siitä, kuka kuntoutuja on ja minkälaisessa elämäntilanteessa hän elää. (Leino 2006, 93–94.)

Kuntoutuksen kolme sosiaalista tasoa ovat:

1. Sosiaalisen perimän taso, jossa sosiaalinen nähdään toisia ihmisiä koskevinä havain-toina, mielikuvina ja vaikutuksina. Tämä tarkoittaa toisten ihmisten huomioon ottamista ja vaikutuksia korostaa yleisiä yhteisöllisiä ja kulttuurisia tekijöitä, sosialisatiota (yh-teisöllisyyden omaksumista) ja ihmisen erottamatonta sosiaalista maaperää.
2. Sosiaalisen läsnäolon taso, jossa sosiaalisella tarkoitetaan toisten ihmisten konkreet-tista läsnäoloa, mahdollisuutta havaita, mitä toiset tekevät ja reagoida siihen ajatuksilla, sanoilla ja teoilla tai niiden puuttumisella.
3. Sosiaalisen toiminnan taso, jossa sosiaalinen merkitsee yhdessä tekemistä, mikä on toiminnan rytmin, yhteensovittamisen ja jopa sopimusten ja ennakoitavuuden toteutu-

mista suhteessa johonkin tavoitteeseen. Tämä edellyttää joitakin kahden ensimmäisen sosiaalisen tason elementtien olemassaoloa. (Vilkkumaa 2006, 28–29.)

Vakava sosiaalisen syrjäytymisen uhka on vuoden 2002 kuntoutusselonteon mukaan katsottu yhdeksi kuntoutuksen perusteeksi. Täten yhtenä kuntoutumisen tavoitteena nähdään sosiaalisen syrjäytymisen estäminen eli sosiaalisen osallisuuden vahvistaminen. Sosiaalinen syrjäytyminen on sekä prosessi- että tilakäsite, jota voidaan tarkastella toisaalta yhteiskuntaa tai yhteisöä, toisaalta yksilön tilaa tai muutosta kuvaavana käsitteenä. Yksilön syrjäytyminen on paljon riippuvainen yhteiskunnan rakenteesta ja toiminnasta, vaikka käytännössä keskitytään yleensä tarkastelemaan syrjäytymisriskiä lisääviä yksilöllisiä tekijöitä. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 135.) Sosiaalinen kuntoutus ei pyri vaikuttamaan syihin seurausten kautta, vaan katkaisemaan syrjäytymiskiirteen ja etsimään uusia väyliä paremmalle elämälle. Sosiaalisen kuntoutuksen nimissä uskotaan, että yhdessä on aina parempi kuin yksin. (Vilkkumaa 2006, 36.)

Suurin strateginen kysymys sosiaalisessa kuntoutuksessa onkin, otetaanko kuntoutuksen tavoitteeksi nimenomaan ”yhdessä tehtävät teot”, siis kaikki sellaiset toiminnot, joita ei edes voi tehdä yksin. Nykyinen hyvinvointipolitiikka on tässä mielessä ymmärtämätöntä, koska sosiaalipoliittinen lainsäädäntö on laajasti yksilökeskeistä. Tämän ns. jälkimodernin yhteiskunnan tunnusmerkki on itsepalveluyhteiskunta, jossa monet yhdessä tuntuvat tehtävät siirtyvät yksin tehtäviksi, joten pitäisikö sosiaalisen kuntoutuksen olla yksinäisyyteen totuttamista? Kuntoutushan ottaa yleensä itselleen tavoitteeksi kuntoutujan autonomian ja omatoimisuuden lisäämisen. (Vilkkumaa 2006, 35.) Jos sosiaalisiin olosuhteisiin ei kiinnitetä riittävästi huomiota, arjen huolet voivat estää kuntoutumisen (Metteri & Haukka-Wacklin 2006, 53).

3.2 Kuntoutusta sosiaalisessa ympäristössä

Sosiaalinen kuntoutus korostaa ihmisen ja hänen sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutuksen ja yhteensopivuuden merkitystä. Siihen pääsee kiinni vasta korostamalla yhdessä toimimisen aluetta, niitä tekoja, joita ihminen ei voi edes periaatteessa tehdä yksin, joten yhdessä toimiminen olisi siis ”varsinaista” sosiaalista. Kuitenkin on paljon sellaisia asioita, joissa toisten ihmisten mukana olo yhdessä tekemisen mielessä ei ole välttämätön-

tä. Toisaalta on myös asioita, joita ei edes loogisesti ole mahdollisuutta tehdä yksin. (Vilkkumaa 2006, 29–30.)

Yksilön sosiaalinen kuntoutuminen on mahdollista vain hänen sosiaalisessa ympäristössään. Siis ympäristönkin on kuntouduttava. Sosiaalisen ympäristön on omaksuttava riittävät tiedot, ymmärrys, taidot sekä asenteet ja motivaatio, jotta vammaisen ihminen pystyy osallistumaan tasavertaisena jäsenenä yhteisöönsä. Lisäksi ympäristön fyysiset rakenteet on tehtävä sellaisiksi, että ne mahdollistavat erilaisten ihmisten osallisuuden eli esteet poistetaan ja suoritetaan tarpeelliset erityisjärjestelyt. (Wiman 2006, 89.) Sosiaalisen mallin aatteellinen korostuminen näkyy yhä voimakkaammin kuntoutuksessa. Varsinkin projektiluonteisissa hankkeissa halutaan välttää lääketieteellisesti painottuneen kuntoutuksen äärimmäiset perusteet ja sosiaalista kuntoutusta painotetaan. (Vilkkumaa 2006, 32.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa vertaiskokemus ja ohjaus ovat tärkeitä. Sosiaalisen kuntoutuksen tulisi tähdätä siihen, ettei kuntoutuja joudu kokemaan omaa sosiaalista läsnäoloaan tukahduttavana. Kuntoutus pitäisi aloittaa sillä hetkellä ja siten, ettei vammautuminen tai muun kuntoutustarpeen ”läsnäolokokemukset” siirry sosiaalisen perimän alueelle, ihmisen kuvitelmaksi että sellainen hän ”pohjimmiltaan” on. Koska tämä tapahtuu kuitenkin usein, sosiaalisen kuntoutuksen on korjattava tapahtunut vahinko ja annettava ihmisen elää elämänsä uudelleen ikään kuin pikakelauksella. Kuntoutus on melkein aina jo käytännön syistä sosiaalista vuorovaikutusta. Kuntoutusta annetaan ryhmälle ja ryhmässä taloudellisistakin syistä. Aivan yksilöllinen kuntoutus tapahtuu toisten tarkastelun alla. Ryhmämuotoisessa ja vuorovaikutuksellisessa kuntoutuksessa on mahdollisuus harjoitella monia tunne-elämän ja sosiaalisen elämän tilanteita. Kuntoutus on valinnut taloudellisten, logististen ja teoreettisten tekijöiden yhdysvaikutuksen takia ryhmämuotoiset menetelmät pääasiallisiksi välineiksi. Tällöin kuntoutus on ryhmässä toteutettua yksilöllisyyttä. (Vilkkumaa 2006, 33–34.)

Kuntoutuksella ylläpidetään ja luodaan inhimillistä pääomaa. Sosiaalisella kuntoutumisella on kaksi puolta: ihmisen sovittaminen ympäristöönsä ja ympäristön sovittaminen ihmisten erilaisuuteen. On kustannustehokasta ottaa huomioon ihmisten erilaisuus jo suunnitteluvaiheessa. Lisäksi se on sosiaalisesti kestävämpi ratkaisu, koska silloin ihmisiä ei jaeta eriarvoisiin kasteihin. Erilaisten ihmisten yhdenvertaisuus ja kaikkien osalli-

suus luovat turvallisuutta ja luottamusta sekä sosiaalista pääomaa. Näin edistetään sosiaalista kehitystä kohti yhteiskuntaa kaikille. (Wiman 2006, 89.)

4 NUORUUS

4.1 Nuoruuden kehitystehtävät

Nuoruutta on vaikeaa rajata tiettyihin ikävuosiin. Nuoruusiän voidaan katsoa alkavan 13-vuotiaana ja kestävän kahdestakymmenestä ikävuodesta kahteenkymmeneenviiteen ikävuoteen. Nuoruus on siirtymävaihe lapsuuden riippuvuudesta aikuisen itsenäiseen elämään. Yksilö kehittyy sisäisesti itsenäiseksi ja yhteiskunta asettaa hänelle uusia haasteita. (Salo 1997, 125–126.) Turusen (1996) mukaan nuoruusiässä tyypillistä on, että nuori ei tunne ympäristön vaatimuksia ja rakenteita. Hän joutuu usein ennakoimaan tuntematonta ja saattaa siten pelätä, ettei täyty vaatimuksia. Tietty arkuus onkin luonnollista nuoruudessa ja nuori saattaa vältellä tiettyjä sosiaalisia tilanteita. Nuoruuteen liittyy usein myös pelko siitä, ettei tule hyväksytyksi. (Turunen 1996, 105–106.)

Punkasen (2001) mukaan nuoruuden tärkeimpiä kehityshaasteita ovat muun muassa puberteettiin liittyvien muutosten hyväksyminen, irtautuminen riippuvuudesta vanhempiin ja arvomaailman luominen sekä arvokäsitysten ja tiedollisen maailman yhdistäminen. Tiedostettu henkilökohtainen identiteetti pohjautuu yksilön omiin huomioihinsa olemassaolostaan, esimerkiksi koulussa oppilas on sekä oppilas että luokkakaveri. Minäidentiteetti tarkoittaa sitä, että yksilöllä on oma persoonallinen tyyliinsä. Jos nuorella on positiivinen identiteetti, hän samastuu ja kokee omakseen ne luonteenpiirteet ja roolit, joita on ihannoitu. Jos nuorella puolestaan on negatiivinen identiteetti, hän omaksuu huonoja käyttäytymismalleja, koska ne ovat tuntuneet todellisemmilta kuin mikään muu. Identiteetin puute taas saa nuoren halveksimaan miltei kaikkea olemassa olevaa. (Punkanen 2001, 158–159.) Nuoruusiän voimakkaan kasvun ja kehityksen takia nuori joutuu sopeutumaan uuteen tilanteeseen (Kettunen ym. 2002, 66).

4.2 Nuoruusiän kriisit

Nuoruusiän kriisi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ihmissuhteiden kriisi sijoittuu 13. ja 16. ikävuosien välille. Tämä murrosiän vaihe on itsenäistymistä auktoriteeteista, lähinnä vanhemmista, joihin lapsella on vahvin riippuvuus. Omat ihanteet ja ikätoverit nousevat tärkeiksi. Identiteetikriisissä, 16–19-vuotiaana nuori alkaa rakentaa omaa miinuttuaan itsenäiselle, auktoriteetista riippumattomalle pohjalle. Ideologisen kriisin vaiheessa 19–25-vuotiaana nuori pyrkii ratkaisemaan oman suhtautumisensa ideologioihin, elämäkatsomuksiin ja moraalisiin kysymyksiin. (Salo 1997, 128.)

Ihmissuhteiden kriisin vaiheeseen sijoittuu myös biologinen murrosikä fyysisine muutoksineen. Näiden muutosten seurauksena nuori voi kokea olonsa epävarmaksi, aivan kuin hän ei henkisesti sopisi uuteen ulkomuotoonsa. Hän saattaa myös vetäytyä fyysisestä kontaktista. Abstrakti ajattelu kehittyy ja se heijastuu kielenkäyttöön. Nuoren kyky ajatella muodollisten operaatioiden tasolla kehittyy silloin, kun hän saa osallistua keskusteluun, päätöksentekoon, mielipiteiden vaihtoon ja arvosteluun. Persoonallisuuden kehittyessä selitykset erilaisille ominaisuuksille alkavat löytyä itsestä eivätkä ulkoisista olosuhteista. Nuori haluaa oppia tuntemaan itsensä ja siihen hän tarvitsee vertaisryhmän. Nuoren itsearvioinnin merkittävä mittapuu on se, mitä muut nuoret hänestä ajattelevat, joten nuori on itsetuntemuksessaan riippuvainen ryhmästä. Samaan aikaan nuori luopuu vanhemmistaan samaistumiskohteina ja etsii kodin ulkopuolelta ihmisiä, joita hän voi ihailia ja idealisoida vanhempiansa sijaan. Näin hän alkaa vähitellen ottaa omaa elämänsä haltuun. (Salo 1997, 129, 132–133, 135, 137.)

Identiteetikriisin kehityshaasteisiin kuuluvat emotionaalisen itsenäisyyden saavuttaminen, tasapainoisten ihmissuhteiden luominen, parisuhteeseen ja perhe-elämään valmistautuminen, koulutuksen ja työn hankkiminen sekä taloudellisen riippumattomuuden ja sosiaalisen vastuullisuuden saavuttaminen. Emotionaalinen itsenäisyys tarkoittaa sitä, että vanhempien merkitys huolenpidon, turvan ja tunnetyydytyksen antajina vähenee. Vuorovaikutustaidoissa nuori saavuttaa itsensä löytämisen kautta uuden ulottuvuuden: hän kykenee empaattiseen, tasa-arvoiseen, ymmärtävään ja läheiseen suhteeseen toisen ihmisen kanssa. Myös ammatin valinta on tärkeä tie nuorelle liittyä yhteiskuntaan sen tuottavana, arvostettuna ja hyödyllisenä jäsenenä. (Salo 1997, 143, 145, 148.)

Ideologisessa kriisissä nuori pohtii, mitä hän ajattelee maailmasta ja suhteestaan siihen. Nuori valitsee elämänsä perusarvoja ja rakentaa samalla ideologiaansa ja maailmankuvaansa. Maailmankatsomuksen etsiminen ja löytäminen auttaa nuorta määrittelemään omaa asemaansa yhteiskunnassa. Se lisää turvallisuutta, antaa mahdollisuuden luoda ihmissuhteita samoin ajattelevien ihmisten kanssa ja palvelee yksilöllisyyden lujittumista. (Salo 1997, 150.)

4.3 Erityistä tukea tarvitsevien nuorten kehitystehtävien haasteita

Muiden nuorten tavoin myös erityisnuori joutuu vaativan muutosvaiheen aikana tekemään isoja ratkaisuja oman tulevaisuutensa suhteen. Se saattaa kuitenkin olla vaikeampaa hänelle kuin ikätovereilleen. Neurologiset vaikeudet vaikuttavat nuoren tapaan nähdä itsensä ja sitä kautta hänen minäkuvaansa. Lyhytjännitteisyys, keskittymisvaikeudet sekä mahdolliset kielellisen kehityksen, hienomotoriikan ja hahmottamisen vaikeudet ovat hankaloittaneet nuoren oppimista koulussa. Vaikka nämä vaikeudet saattavat lieventyä nuoruusiässä, nuori voi tuntea olevansa huonompi kuin ikätoverinsa. Nuorella saattaa ilmetä masentuneisuutta, sosiaalista arkuutta, pelkoja sekä käyttäytymishäiriöitä. Hankalilta tuntuvien oppimistilanteiden vuoksi hänen on vaikea nähdä todellisia kykyjään. Uusissa tilanteissa jännittäminen aiheuttaa epävarmuutta, joten olisi hyvä, että nuorilla ja heidän perheillään olisi ”avaimet” ulkopuolisen avun löytämiseksi. (Salomaa 2004, 22–23.)

On tärkeää pohtia sitä, millainen on lapsesta nuoreksi kasvavan tulevaisuus. Nuoruudessa subjektiivinen asiakkuus oman kuntoutusprosessin ja elämäntilanteen määrittelyssä korostuu. Psykkisistä ja psykososiaalisista ongelmista kärsiviä nuoria on paljon ja yhteiskunnan rakenteet ilmeisesti suorastaan vahvistavat tätä kehitystä. Nuoruus voi olla psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta toinen mahdollisuus, jolloin nuori yhdessä tukiverkostonsa kanssa rakentaa uudenlaista tulevaisuutta. Kriittisesti voidaan pohtia, mitä tarkoittaa vammaisen nuoren itsenäisyys ja mitkä ovat hänen mahdollisuutensa osallisuuteen ja mielekkääseen toimintaan. (Melamies, Pärnä, Heino & Miller 2006, 106.)

5 OSALLISUUS

5.1 Osallisuus moniulotteisena käsitteenä

Kiilakosken (2007) mukaan osallisuuden käsitteen täsmällinen ja yleisesti hyväksytty määrittelyminen on vaikeaa. Osallisuutta on tutkittu paljon, mutta sille ei ole onnistuttu laatimaan täsmällistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Osallisuutta voidaan hahmottaa tutkimalla, millaisiin tilanteisiin se liittyy. Sekä poliittisen osallistumisen väheneminen että yhteiskunnallisen syrjäytymisen lisääntyminen ovat tärkeitä osallisuutta motivoivia tekijöitä, vaikka ne lähestyvät aihetta hivenen eri puolilta. Osallisuutta voi alustavasti määritellä kuvaamalla sen vastakohtia tai niitä epäkohtia, joita osallisuutta edistävillä hankkeilla pyritään vähentämään. Tällöin osallisuutta voidaan määritellä välinpitämättömyyden, osattomuuden, syrjäytymisen ja vieraantumisen vastakohtana. (Kiilakoski 2007, 10–11.) Nuorten osallisuuden tunne yhden projektin aikana on eri asia kuin nuorten osallisuuden tunne yhteiskunnassa pitemmällä aikavälillä (Gretschel 2002a, 196–197). Toisaalta osallisuuden tunne yhdessä projektissa voi johtaa jatkuvaan kansalaisuuteen eli pysyvään yhteisön jäsenyyteen (Gretschel 2002b, 50–51).

5.2 Tunne ja voimaantuminen osallisuudessa

Gretschel (2002) määrittelee osallisuuden nimenomaan osallisuuden tunteena, joka tulee esille nuorten tunteista, tiedoista, tarinoista ja paikallisista diskursseista. Osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla. Osallisuuden tunnetta kuvaa hyvin sana ”empowerment”, jonka suomalaiset käännökset ovat voimaantuminen ja valtaistuminen. Ne tarkoittavat osallisuuden tunteesta yhdistyvää tunnetta ja kompetenssia. Tällöin nuori tuntee pätevyyttä ja pitää omaa rooliaan merkittävänä. Pätevyyden tunne ja oman roolin arvostaminen antavat nuorelle kompetenssia tuoda ilmi hänen toiminnalle asettamiinsa pyrkimyksiä ja odotuksia sekä arvioida niiden toteutumista osana yhteisöä. (Gretschel 2002a, 90–91.) Osallisuutta ei ole, jos yksilö ei ole saavuttanut voimaantuneen ja valtautuneen subjektin positiota (Gretschel 2002a, 105). Siitosen (1999) mukaan Zimmermann on määritellyt voimaantumisen prosessin seuraavanlaisesti:

Voimaantumisprosessit ovat prosesseja, joiden puitteissa ihmiset luovat tai saavat mahdollisuuden kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Ne muodostuvat sarjasta kokemuksia, joiden kautta yksilöt oppivat näkemään päämääriensä samankaltaisuuden ja mahdollisuutensa saavuttaa nämä päämäärät sekä pääsemään käsiksi resursseihin ja hallitsemaan niitä ja joiden kautta ihmiset, organisaatiot ja yhteisöt pääsevät elämänsä herroiksi. (Siitonen 1999, 89.)

Tanner (1998) olettaa Järvikosken ja Härkäpään (2004) mukaan, että valtaistumisen tavoite on mahdollista saavuttaa parhaiten, jos asiakas osallistuu oman kuntoutusprosessinsa suunnitteluun ja toteutukseen ja saa sen aikana myös onnistumisen kokemuksia (Järvikoski & Härkäpää 2004, 134).

5.3 Yksilön arvostaminen ryhmän jäsenenä

Hanhivaara (2006) kokee Gretschelin osallisuus- käsitteen määritelmän riittämättömäksi. Hanhivaaran mukaan Gretschelin osallisuuskäsitys ei vastaa kaikkiin kysymyksiin. Onko osallisuus tunnetta, toimintaa vai molempia ja voiko osallisuutta olla ilman toimintaa? Hanhivaaran mielestä osallisuuteen kuuluu aina sekä yksilö että ryhmä. Kyseessä on yksilön kokemus, joka ei voi syntyä ilman ryhmää tai yhteisöä, joten yksin ei voi olla osallinen. Osallisuus syntyy tärkeyden tai merkityksellisyyden kokemuksesta, jolloin yksilö tuntee olevansa osallinen kokiessaan, että hänellä tai hänen ryhmäänsä kuulumisellaan on merkitystä. Osallisuuden tärkeänä lähtökohtana on erilaisuuden hyväksyminen ja sen näkyväksi tekeminen. Vasta kun ihminen hyväksytään omana itsenään, hän voi päästä mukaan sekä tulla kuulluksi ja nähdyksi. Paine olla samanlainen kuin muut estää omien mielipiteiden ja ajatusten esille tuomista ja aiheuttaa turvattomuuden kokemuksia. Ryhmässä viihtyminen ei kuitenkaan ole sitä, että kaikki on kivaa ja helppoa, vaan se on yhdessä tekemisen ja oppimisen kokemuksia, vaikeuksien voittamista ja onnistumisen tunteita. Hanhivaara korostaakin turvallisen yhteisön merkitystä osallisuuden kokemisessa ja hänenkin mielestään osallisuus alkaa turvallisesta ryhmästä laajeten yhteisöön ja lopulta yhteiskuntaan. (Hanhivaara 2006, 30, 32–35, 37.)

Kiilakosken (2007) mukaan osallisuus-sanaa käytetään yleisesti muun muassa politiikassa ja termin tarkoitus vaihtelee käyttötilanteen mukaan. Kiilakoskella on kaksi määritelmää osallisuudesta. Hän määrittelee osallisuuden oikeudeksi omaan identiteettiin ja

arvokkuuteen osana perhettä (tai sitä muistuttavaa yksikköä), ryhmää, yhteisöä, yhteiskuntaa tai ekosysteemiä. (Kiilakoski 2007, 10, 13.) Tämä määritelmä on vastaus kysymykseen, kuka tai millainen olen sekä mihin ryhmään kuulun. Yhteisössä yksilön on pystyttävä olemaan vapaasti sekä tuomaan omat näkemyksensä esiin. Osallisuuden edellytyksenä on, että yksilölle annetaan mahdollisuus toimia. Tämä merkitsee vallan ja vastuun jakamista. Yksilö ei ole osallinen, jos häntä kuunnellaan loputtomiin, mutta hänen mielipiteilleen ei anneta mitään merkitystä yhteisön toiminnasta päätettäessä. Käytännössä tähän tarvitaan hyvän tahdon lisäksi myös vallan jakamista. Osallisuutta määriteltäessä oikeuksien ohella tulee tarkastella myös osallisen tilanteen tuomia velvollisuuksia. Osallinen ihminen huolehtii ryhmän tai yhteisön toiminnasta, joten lapsen tai nuoren on saatava vastuuta voidakseen kantaa sitä. (Kiilakoski 2007, 13–14.)

Tätä näkökulmaa voidaan täydentää toisella määritelmällä, joka painottaa yhteisön jakamaa toimintavapautta ja yksilön vastuuta yhteisöstä. Toisessa määritelmässään Kiilakoski (2007) korostaakin osallisuuden olevan todellisen vastuun kantamista ja saamista oman, toisen ja koko yhteisön asioiden parantamiseksi. Osallisuus on kuulumista johonkin itseä suurempaan yhteisöön sen arvostettuna jäsenenä. Yhteisö on valmis luottamaan yksilöön ja ottamaan hänen toimijuutensa vakavasti. Siten osallisuus on kuulumista, oikeuksia, velvollisuuksia ja vastuun kantamista sekä yksilön tunne ja yhteisön tila. (Kiilakoski 2007, 14.)

5.4 Tieto, vastuunotto ja vaikuttaminen osallisuudessa

Viirakorpi (1993) vertailee osallistumisen ja osallisuuden käsitteitä. Hänen mukaansa osallistuminen on mukanaoloa yleensä toisten määrittelemässä tilanteessa, johon itse ei ole vaikuttanut millään tavalla. Osallisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että yksilö on itse sitoutunut johonkin toimintaan, haluaa vaikuttaa asioiden kulkuun ja ottaa vastuun seurauksista. Osallisuuden kehittäminen alkaa siitä, että joku vetää toisia mukaan järjestämäänsä tilanteeseen. Osallisuus rakentuu mukana olevien toimijoiden tietämiseen, sitoutuvaan vastuunottoon ja vaikutusvaltaan. Tällöin tietäminen tarkoittaa yhteisen tietämyksen jakamista, jolloin toimijoiden on saatava tarpeelliset tiedot ja ymmärrettävä niiden merkitys. Lisäksi heidän on saatava omat näkökantansa toisille osapuolille tiedoksi ja ymmärretyksi. Vastuunotto merkitsee sitä, että myönnetään oma kiinnostus tai

sitoumus asioihin ja että toimitaan niiden hyväksi. Sen jälkeen sitoudutaan myös ottamaan vastuu seurauksista. Vaikutusvalta perustuu kyvykkyyteen vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Toimijoiden osallistuminen suunnitteluun on tärkeä lähtökohta. (Viirkorpi 1993, 22–23.)

Kaikilla ei ole mahdollisuutta saada omaa ääntään kuuluville. Osallisuuden edellytys on, että jokainen halukas voi ilmaista mielipiteensä ja pystyy näin vaikuttamaan oman yhteisönsä kohtaloon. Lasten ja nuorten osallisuus on ajankohtainen asia monella eri taholla. Heidän poliittisesta passiivisuudestaan ollaan huolissaan ja kouluihin kaivataan lisää vaikutusmahdollisuuksia oppilaille. Kysymys on sekä nykyhetkestä että tulevaisuudesta. Mikäli lapset ja nuoret kokevat itsensä ulkopuolisiksi, miten he pystyvät uudistamaan yhteiskuntaa tulevaisuudessa. (Kiilakoski 2007, 8.)

5.5 Osallisuus vuorovaikutuksena

Osallisuuden kokemus syntyy aina vuorovaikutuksessa toisiin ja on siten yhteydessä vuorovaikutuksen laatuun. Osallisuutta edistävää hyvää ja toimivaa vuorovaikutusta voidaan pitää dialogisena vuorovaikutuksena. Sen tunnusmerkkejä ovat vastavuoroisuus, ymmärtäminen, kuunteleminen, erimielisyyden salliminen ja jopa sen ruokkiminen. (Hanhivaara 2006, 36.) Dialogisessa, avoimessa ja kohtaavassa vuorovaikutuksessa jokainen osallistuja tulee mukaan omasta elämämaailmastaan ja omien ajatustensa kanssa. Tällöin kukaan ei määrittele valmiiksi keskustelun tulosta tai sallittuja mielipiteitä. Kukaan ei tiedä ennalta keskustelun lopputulosta. (Metteri & Haukka-Wacklin 2006, 61.)

Vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ei tarvita välttämättä sanallista kommunikaatiota, vaan ihmiset tiedostavat keskenään yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Tällöin ihminen tietää, tuntee, tiedostaa ja oppii jotakin lisää. (Uusitalo & Laakso 2005, 44.) Kiilakoski (2007) kirjoittaa, että sosiologi Axel Honnethin (2003) mielestä ihminen muokkaa omaa minuuttaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Toisten arvostus on keskeistä ihmisen kasvuun ja omakuva muokkautuu vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Honnethin mukaan ihminen kaipaa tunnustusta sekä kykenevyyden ja arvostuksen tunnetta.

Näin ihmisen arvon kunnioitus on keskeinen osallisuuden edellytys. (Kiilakoski 2007, 15.)

5.6 Osallisuuden haasteita

Osallisuuden käsitteen vastakohtaksi voidaan määrittää osattomuus. Yksilön osattomuudella voidaan tarkoittaa hänen asemaansa yhteiskunnassa, jolloin viitataan joko taloudellisen, kulttuurisen tai sosiaalisen pääoman puutteeseen. Toisaalta osattomuuden kokemuksia voi olla jokaisella ihmisellä sellaisista tilanteista, joissa hän on kokenut, ettei parhaista aikomuksista huolimatta ole tullut otetuksi huomioon. (Kiilakoski 2007, 12.)

Nuorten käsitykset omasta osallisuudestaan ja mahdollisuuksistaan toimijoina eivät ole staattisia vaan ne muuttuvat tilanteesta toiseen (Gretschel 2002a, 95). Siitonen viittaa Fordiin (1992), jonka mukaan asetettuihin päämääriin pyrkimiseen vaikuttavat ratkaisevasti henkilökohtaisten kykykokemusten lisäksi uskomukset ympäröivien kokemusperäisten tekijöiden ja olosuhteiden tarjoamista mahdollisuuksista. Ford (1992) tarkastelee Siitosen (1999) mukaan kontekstin vaikutusta ihmisen toimintaan ja päämääriin sitoutumiseen. Jos ihminen aistii kontekstinsa epäluotettavaksi ja yhteistyöhaluttomaksi, ai-
komukset tyrehtyvät. Voidaan sanoa, että mahdollistavassa ja myötämielisessä kontekstissa ihmisen on helpompi saavuttaa prosessinsa päämäärä. Konteksti ei saa olla liian kontrolloiva. Motivaatio vähenee, kun ihminen ei sitoudu tavoittelemiinsa päämääriin tai kun hän tuntee, ettei hänellä ole valinnanvaraa. Liian vaativa konteksti puolestaan torjuu ihmisen. Ympäristö saattaa olla liian torjuva, jos se ei tarjoa tietoa päämääristä, normeista, säännöistä, menettelytavoista tai mahdollisuuksista selkeästi, tarkoituksenmukaisesti ja johdonmukaisesti. Ihmisen biologiset, toiminnalliset ja kognitiiviset kyvyt on otettava huomioon. Inhimillisuus, sosiaalinen tuki ja luottamus helpottavat toimintaa. (Siitonen 1999, 113–114.)

Sheridan ja Pramling Samuelson (2001) painottavat Kiilakosken (2007) mukaan lasten ja nuorten kehitysvaiheen asettavan joitakin esteitä heidän toiminnalleen, mikä taas rajoittaa sitä, millä tavoin osallisuutta voidaan edistää. Esteiden sijaan olisi kuitenkin kehittävämpää miettiä, mitä lapset ja nuoret pystyvät tekemään. Tällöin huomataan, että

heillä on sekä perusteltuja mielipiteitä että halua vaikuttaa asioihin. Lapsilla ja nuorilla on myös kokemuksellista tietoa ja he ovat oman itsensä ja elämänpiirinsä keskeisiä asiantuntijoita. (Kiilakoski 2007, 17.)

5.7 Osallisuuden mahdollistaminen

Osallisuudessa on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen näkökulma. Yksilön on koettava itsensä arvokkaaksi ja yhteisön on mahdollistettava osallisuus. Yksin ei siis voi olla osallinen. Osallinen lapsi ja nuori sekä osallinen yhteisö ovat yhteen kietoutuneita käsitteitä. Lapsia ja nuoria voidaan osallistaa erilaisin menetelmin. Aidosti osallinen tilanne mahdollistaa yksilölle tilan, jossa hän voi tulla tunnustetuksi omana itsenään arvokkaana osana ympärillä olevaa yhteisöä, esimerkiksi perheessä tai pienryhmässä. (Kiilakoski 2007, 12–13.)

Lapsen ja nuoren on saatava ja voitava osallistua yhteisönsä jäsenenä kaikkeen yhteisön toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Jos nuori kokee saavansa äänensä kuuluviin ja että hänen näkemyksiään arvostetaan ja ideoitaan ollaan valmiita kehittämään, hän ei tyydy tarkkailemaan elämää ulkopuolisena. Myönteisen vuorovaikutuksen avulla hän oppii tutkimaan omia arvojaan ja mielipiteitään. Lisäksi hän myös rohkenee kokeilemaan ja saa yhteisössään aikuisten ja vertaistensa tuella riittävästi palautetta siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Siten hänellä on mahdollisuus muodostaa itsestään omakuva arvokkaana vaikkakin keskeneräisenä ja kehittyvänä yhteisön jäsenenä. (Gellin 2007, 67.)

Ulvinen (1998) on pohtinut eri auttamisorganisaatioiden ja nuorten kohtaamisia, jolloin keskeisiä kysymyksiä ovat: Mitä nuorelta vaaditaan? Mitä nuorelle luovutetaan? Mitä nuori ottaa vastaan? Ulvisen mukaan kyse voi olla koulusta, muusta auttamisinstituutista tai erillisestä syrjäytymisvaarassa oleville nuorille suunnatusta projektista, joissa taustalla on aina tiettyjä normatiivisia oletuksia, jotka tulevat esille nuoriin kohdistuvina vaatimuksina. Toisaalta ympäristö tarjoaa nuorille tiettyjä toimintamahdollisuuksia ja luovuttaa tiettyjä vapauksia tai tarjoaa tietynlaista tukea, jotka nuoret joko ottavat tai jättävät ottamatta vastaan. Organisaation onnistuessa ja projektin tuen avulla nuori saa

todellisia toimintamahdollisuuksia projektissa toimimiseen. Tällöin hän kykenee toimimaan myös projektin ulkopuolella ja ilman projektin tukea. (Ulvinen 1998, 74–75.)

6 ELÄMÄNLANKA-PROJEKTI

6.1 Elämänlanka-projektin konteksti ja tavoitteet

Elämänlanka-projekti on Savon Vammaisasuntosäätiön (Savas) ja Honkalampi-säätiön yhteistyöhanke, joka toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) avustuksella vuosina 2008–2013. Projektin päätoimipiste on Kuopiossa, jossa työskentelee kolme projektityöntekijää ja Joensuussa toimii yksi työntekijä. Kuntoutuskurssijaksoille otetaan tarvittava määrä ohjaajia. Projekti on suunnattu itäsuomalaisille 13–20-vuotiaille nuorille, joilla on neurologisia erityisvaikeuksia tai neuropsykiatrisia ongelmia (esim. ADHD, Asperger, kielihäiriöt ja oppimisvaikeudet) sekä nuorten perheenjäsenille ja lähiverkostoilta. Tarkoituksena on toteuttaa useita nuorille ja perheille suunnattuja kuntoutuskursseja. Kuntoutuskurssimallin avulla etsitään keinoja ja välineitä, joilla voidaan tukea nuorta ja hänen perhettään nuoren aikuistumisessa ja itsenäistymisessä. (Savon Vammaisasuntosäätiö. Esite. 2008.)

Projektin järjestämä kuntoutuskurssikokonaisuus käsittää noin vuoden kestävästä kurssijakson, johon kuuluu kotipaikkakunnalla tapahtuvaa toimintaa, kuten esimerkiksi palveluohjaukselliset kotikäynnit ja kaksi perheille suunnattua viikonloppujaksoa sekä nuorille tarkoitettu viiden vuorokauden mittainen ryhmäjakso. Elämänlanka-projektin toiminnan ydinprosessi on kuntoutuskurssimallin kehittäminen ja mallintaminen. Tavoitetta tukevia prosesseja ovat kurssitoiminnan juurruttaminen, tiedottaminen sekä projektihallinta- ja henkilöstöprosesseista huolehtiminen. (Savon Vammaisasuntosäätiö. Toimintasuunnitelma. 2008, 3.)

Elämänlanka-projektin kuntoutus on sosiaalista kuntoutusta, jolla pyritään tukemaan ja vahvistamaan nuoren sekä hänen perheensä elämäntaitoja tulevaisuutta varten. Tavoitteena on, että nuori kykenee suunnittelemaan ja toteuttamaan elämäänsä eteenpäin niin,

että se olisi hänelle itselleen mielekästä ja merkityksellistä. Esimerkkejä tästä ovat työelämä- ja sosiaalisten valmiuksien harjoittaminen, sosiaalisen verkoston laajeneminen ja opiskelupaikan saaminen. Vertaistuen ja erityisvaikeudesta saadun tiedon kautta nuori voi hyväksyä oman erityisyytensä ja sopeutua elämään sen kanssa. (Savon Vammaisasuntosäätiö. Toimintasuunnitelma. 2008, 5.)

6.2 Elämänlanka-projektin asiakasryhmä

Elämänlanka-projektin asiakasryhmään kuuluvilla nuorilla on neuropsykiatrisia ongelmia ja neurologisia erityisvaikeuksia. Nuorten diagnooseja voivat olla AD/HD, ADD, Asperger, dysfasia ja tourette. AD/HD-oireyhtymän ydinoireita ovat tarkkaavaisuushäiriö, ylivilkkaus ja impulsiivisuus. Samanaikaisesti voi esiintyä liitännäisoina neurologisia toiminnanhäiriöitä ja psyykkisiä ongelmia. (Michelsson, Saresma, Valkama, & Virtanen 2001, 12–13.) Tarkkaavaisuuden ja toiminnan ohjauksen häiriöiden lisäksi AD/HD oppilaalla on usein monia muita oireita ja ongelmia. Koulunkäyntiä haittaavat eniten erilaiset oppimisvaikeudet, motoriikan ongelmat sekä puheen ja kielen kehityksen häiriöt. Moni AD/HD – koululainen tuntee itsensä yksinäiseksi, koska hänellä ei ole hyviä ystäviä. (Michelsson, Miettinen, Saresma & Virtanen 2003, 30–31.)

ADD on AD/HD:n alatyyppejä. ADD (Attention Deficit Disorder) on vielä varsin tuntematon käsite ja se on vaikea havaita. Lapsi on usein hajamielinen, unohteluvainen ja näyttää elävän välillä kuin muissa maailmoissa. Asioiden aloittaminen ja myös tehtävien valmiiksi saattaminen ovat vaikeita. Tautiluokituksen mukaan ADD:stä kertovat huolimattomuusvirheet, keskittymisvaikeudet, tehtävien välttely, tavaroiden hukkaaminen, ärsykkeistä häiriintyminen, asioiden unohtaminen sekä se, ettei lapsi näytä kuuntelevan. Hänen on myös vaikea suunnitella toimintaansa ja noudattaa ohjeita. (Ojala 2007, 32.)

Aspergerin oireyhtymään liittyvät vuorovaikutuksen ongelmat muistuttavat autismin ongelmia. Monet AS-henkilöt ovat älyllisesti normaaleja tai erittäin lahjakkaita ja heillä saattaa ilmetä erikoistaitoja tai lahjakkuutta. Tyypillisiä oireita ovat vaikeudet sosiaalisessa kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa, eivätkä he ymmärrä, miten muut tunte-

vat ja ajattelevat. He vaikuttavat pikkuvanhoilta sekä tunnekyvyttömiltä muita ihmisiä kohtaan ja he ovat joustamattomia, vastustavat muutoksia ja toimivat rutiininomaisesti käyttäen määrättyjä rituaaleja. Muita tyypillisiä piirteitä ovat erikoiset harrastukset, pakonomainen käyttäytyminen, motorinen kömpelyys, erityiset oppimisvaikeudet sekä poikkeavuudet kielen ja puheen kehityksessä. (Michelsson ym. 2001, 27–28.)

Dysfasia, kielen kehityksen erityisvaikeus, on puheen ymmärtämisen ja puheen tuottamisen häiriö, joka ei johdu suurista neurologisista tai psyykkisistä syistä. Dysfasia tarkoittaa hidasta, rajoitettua tai muuten poikkeavaa kielen ja puheen kehitystä. Puhe on yleensä sisällöltään köyhää, lauseopillisesti jäsentymätöntä, epäselvää, sanojen löytäminen on vaikeaa ja äänivirheet tavallisia. Dysfaatikot ovat usein motorisesti kömpelöitä, heillä on oppimisvaikeuksia ja monilla heistä on puutteita käytännön tiedoissa sekä sosiaalisissa taidoissa. (Michelsson ym. 2001, 26–27.)

Touretten oireyhtymälle eli Touretten syndroomalle on luonteenomaista nykimisoireet eli ticit, jotka ovat tahdosta riippumattomia, nopeita, äkillisiä ja toistuvia liikkeitä tai ääniä. Touretten oireyhtymä voi olla myös perinnöllistä ja usein oireet saattavat olla samankaltaisia kuin AD/HD:ssä. Tourette-koululaisilla voi olla oppimisvaikeuksia, mutta älykkyystaso on sama kuin muillakin lapsilla. Tourette-lapset saattavat olla joillakin osa-alueilla hyvinkin lahjakkaita. Liitännäisoireisiin kuuluvat tarkkaavaisuushäiriö, ylivilkkaus, pakko-oireisto sekä impulsiivinen, aggressiivinen ja räjähdysnomainen käytös. Muita oireita ovat itsensä vahingoittaminen, univaikeudet, sairaalloiset pelot, jyrkät mielialan muutokset, masennus ja seksuaalisesti poikkeava käytös. Oireista huolimatta suurin osa tourettisteistä elää normaalia elämää, johon kuuluu työ, perhe ja sosiaaliset kontaktit. (Lönnerberg 2006, 7–14.)

6.3 Kuntoutuskurssimallin sisältö

Elämänlanka-projekti aloitti toimintansa syksyllä 2008, jolloin projektin toiminnasta tiedotettiin Etelä- ja Pohjois-Savon sekä Pohjois-Karjalan alueella projektin sidosryhmille: opetus-, sosiaali- ja terveystoimen edustajille, kansalaisjärjestöille sekä muille yhteistyötahoille. Nämä tahot puolestaan esittelivät kuntoutuskurssitoimintaa neurologisia erityisvaikeuksia omaavien nuorten vanhemmille ja muille nuorten läheisille. Per-

heet hakivat kuntoutuskurssille, jonka jälkeen projektin työntekijät selvittivät nuorten ja heidän lähipiirinsä kanssa kurssikokonaisuuden sopivuutta kunkin nuoren kohdalla yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Perheisiin tehdyillä kotikäynneillä saatiin lisää tietoa nuorten toimintakyvystä ja elämäntilanteesta. (Savon Vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin muistio 19.3.2009.)

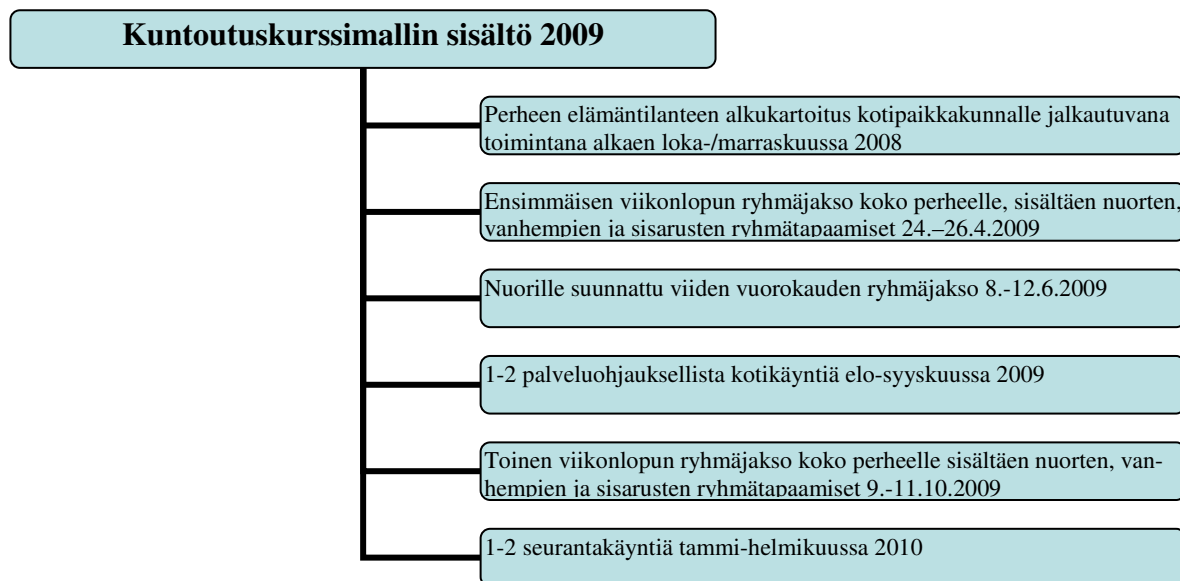
Ensimmäiselle huhtikuussa 2009 alkaneelle kurssikokonaisuudelle valittiin kahdeksan nuorta perheineen. Valintakriteereinä olivat nuoren elämäntilanne, palveluiden saataavuus, olemassa oleva ja saatu kuntoutus, toimintakyky, ikä ja sukupuoli. Valitut nuoret eivät olleet saaneet kuntoutusta eivätkä sopeutumisvalmennusta tai siitä oli pitkä aika. Lisäksi he olivat motivoituneita osallistumaan kuntoutuskurssikokonaisuuteen. Osallistujat valittiin suhteessa hakijamääriin tasapuolisesti jokaisesta Itä-Suomen alueen maakunnasta. (Savon Vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin muistio 19.3.2009.)

Ensimmäisen viikonlopun pituisen kurssijakson aloitti kahdeksan nuorta perheineen, mutta yksi nuorista lopetti kurssin heti aloituksen jälkeen. Kurssilaisilta kysyttiin kurssin sisältöön liittyviä toiveita ja odotuksia ennen kurssia. Nuoret toivoivat kavereita, mukavaa yhteistä tekemistä sekä opiskeluun ja itsenäistymiseen liittyviä asioita. Vanhemmat odottivat vertaistukea ja apua arjen haastaviin tilanteisiin. Kurssijakson yleisenä tavoitteena oli kurssilaisten keskinäinen tutustuminen. Nuorille, sisaruksille ja vanhemmille järjestettiin omat ohjelmansa. Yhteinen toiminta painottui aamu- ja iltahetkiin. Myös kurssin aloituksessa tutustuttiin ja lopussa jaettiin yhdessä kurssimuistot. Perheille oli järjestetty mahdollisuus kokeilla jousiammuntaa, seinä- ja korikiipeilyä sekä erilaisia pelejä. (Savon vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin muistio 2009.)

Toiminnallisen tekemisen ohella kurssiin sisältyi myös lääkärin luentoja ja tukipalveluista kertomista. Nuoret tutustuivat toisiinsa pienryhmissä ja suunnittelivat kesäkuun kurssia jakaantumalla ruoka-, dokumentointi- ja ohjelmaryhmään. Heille sekä myös vanhemmille opastettiin näiden kurssilaisten yhteydenpitoon tarkoitettun Internetin verkkokeskustelupalstan käyttöä. Vapaa-aikaa perheillä oli mahdollisuus viettää yhdessä esimerkiksi saunoen. Nuoret viihtyivät iltaisin lautapeliin, musiikin ja lukemisen parissa. Myös sisaruksille oli erikseen sekä toiminnallista että tietopainotteista ohjelmaa, muun muassa kivien maalausta, erilaisia leikkejä ja lääkärin luento. (Savon vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin muistio 2009.)

Toiselle viiden vuorokauden pituiselle kurssijaksolle kesäkuussa 2009 osallistui huhtikuun kurssijakson seitsemän nuorta. Jokaisella päivällä oli oma teemansa: ryhmäytyminen, itsensä tunteminen, sosiaaliset taidot, yhteistoiminta ja tulevaisuuden suunnittelu. PCS- kuvia käytettiin päiväjärjestyksen hahmottamisen tukena. Ohjaajat olivat suunnitelleet aamupäivien teematuokiot ja nuoret puolestaan olivat ideoineet iltapäivien ohjelman. Niin nuoret kuin työntekijätkin kokivat uusia elämyksiä esimerkiksi melontaretkellä. Ruoka valmistettiin lähes kokonaan yhdessä nuorten kanssa. Nuorista ja heidän toimintakyvystään saatiin paljon tietoa, jota voidaan hyödyntää jatkosuunnitelmia tehtäessä. Kolmas ja viimeinen viikonlopun mittainen perhekurssi toteutettiin lokakuussa 2009. (Savon vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin muistio 2009.)

Seuraavassa kuviossa esitellään ensimmäisen kuntoutuskurssikokonaisuuden sisältö ja aikataulus.

Kuvio 1. Elämänlanka-projektin ensimmäisen kuntoutuskurssimallin sisältö 2009 (Savon Vammaisasuntosäätiö, Elämänlanka-projektin Väliraporttia 2008 mukailten).

7 AIEMMAT TUTKIMUKSET

7.1 Nuorten osallisuushankkeet

Tutkimuksia nuorten osallisuudesta kuntoutuksessa ei löytynyt, mutta nuorten osallisuudesta heidän elinympäristössään on tehty tutkimuksia. Nuorisotutkimusverkoston tutkija Anu Gretschel on ollut mukana monissa nuorten osallisuushankkeissa. Hän on tutkinut jo toiminnassa olevien nuorten osallisuusryhmien toimintaedellytyksiä kuntayhteisössä. Gretschelin tutkimuksen tehtävänä oli määrittellä osallisuuden laatua ja kehittää sitä kuvaavia käsitteitä. Tutkimuksellisesti tehtävä jakaantui osallisuuden määrittelyyn, eri toimijoiden laatu näkemysten selvittämiseen sekä laadun arviointiin nuorten käytännön projekteissa. Tutkimukseen osallistuneet nuoret tekivät omaa osallisuusprojektiaan aikuisten tukijoiden avulla elinympäristössään. Aikuiset tukijat tuovat nuorten projekteihin ideaalitulanteessa nuorten osallisuutta tukevaa vuorovaikutusta ja resursseja, kuten rahoitusta, työvälineitä ja tietotaitoa. Gretschel on toiminut sekä havainnoijana että kerännyt tutkimusmateriaalia tarinoista, keskusteluista ja haastatteluista. Gretschel tutki nuorten osallisuutta muun muassa Nuorten Ääni- hankkeessa, johon kuului erilaisia nuorten elinympäristöön liittyviä hankkeita. (Gretschel 2002a, 190–191.)

Gretschel esittelee väitöskirjassaan nuorten osallisuuden arvoja. Nuoret pitävät tärkeänä sitä, että saavat vaikuttaa ja päättää omista asioistaan. Muun muassa Nuorten Äänikampanja on antanut nuorille kokemuksen siitä, että heidät otetaan huomioon ja heitä kuunnellaan. (Gellin 2007, 60–61.) Gretschelin tutkimuksen mukaan nuorisolle suunnatuissa projekteissa työntekijöillä, esimerkiksi opettajilla ja nuorisotyöntekijöillä on suuri vastuu osallisuuden herättäjän roolissa. He huolehtivat ryhädynamiikasta ja edistävät nuoren sosiaalista kuuluvuutta niin projektiryhmään kuin koko kuntayhteisöön. Nuorten pitäisi saada positiivisia vaikutusmahdollisuuksia. Aikuisen rooli nuorten osallisuudessa on portinvartijan rooli, mikä näkyy muun muassa siinä, millaisista asioista keskustellaan. Gretschel (2002) viittaa Siurulaan (2002), jonka mukaan ei riitä, että nuorille annetaan mahdollisuus esittää ideoita, vaan nuoria on aktiivisesti tuettava omien näkemysten esille tuomisessa. Epäonnistumiseen ei pidä pysähtyä, vaan on ymmärrettävä osallistaminen pitkäaikaisena oppimisprosessina. (Gretschel 2002b, 56–57, 59.)

Tutkimuksissaan Gretscher havaitsi, että nuorten kanssa työskenteleviltä aikuisilta vaaditaan kykyä dialogiseen vuorovaikutukseen. Yhteisistä kohtaamisista ei saa tehdä vain aikuisten näköisiä tilanteita. Toisaalta Gretscher ajattelee, että aikuiset saavat olla aikuisia: vanhempia, viisaampia ja kokeneempia. Omaa tietämystään ei pitäisi kuitenkaan laittaa nuorten ja nuoruuden päälle. Nuorten kunnioittaminen näkyy esimerkiksi siinä, miten totena aikuiset pitävät nuorten tarinoita. Neuvojen antaminen, kieltäminen tai ratkaisujen esittäminen ei kuitenkaan vie automaattisesti nuorilta vallan ja toimijuuden tunnetta. Päinvastoin liian vähäinen neuvottelu saattaa lopettaa toiminnan. Gretscher havaitsi tutkimuksissaan, että tekemättömät asiat liittyivät ryhmäpäättökseen puuttumiseen. (Gretscher 2002b, 58.)

7.2 Osako-osallistava kouluhanke

Pirjo Hanhivaara (2006) on tutkinut osallisuutta koulussa, Osako-osallistava koulu- tutkimus- ja kehittämishankkeessa, joka oli koulun ja nuorisotoimen yhteistyöhanke. Tutkimuksen tavoitteena oli etsiä vastauksia kysymyksiin, millainen osallistava koulu voisi olla ja miten osallisuutta voitaisiin edistää koulussa. Osako- hankkeen pilottikouluilla kokeiltiin tulevaisuusverstaas-menettelmää, jossa oppilaat saivat esittää mielipiteitään koulun kehittämisestä. Jokaisen oppilaan fläpille kirjoitetuista mielipiteistä valittiin äänestämällä parhaat tai tärkeimmät. Mielipiteistä ei saanut neuvotella, eikä niitä saanut myöskään kommentoida mitenkään. Hanhivaara havainnoi, että luokassa vallitseva ilmapiiri esti selvästi joidenkin oppilaiden mielipiteen ilmaisun. Muutamat oppilaat yrittivät pienin elein ja peitellyin viestein vaikuttaa siihen, mitä muut oppilaat kirjoittivat ja äänestivät. Siinä he myös onnistuivat osittain. Hanhivaara havaitsi, että osallistamisessa olisi tärkeää, että oppilas tulisi hyväksytyksi omana itsenään. (Hanhivaara 2006, 29, 33.)

Hanhivaara (2006) korostaa myös osallisuuden kokemusten mahdollistamista. Nähdynsä ja kuullunsa tulemisella ei tähdätä vain aktiiviseksi kansalaiseksi, vaan se on myös arvokas tavoite sinänsä. Kaikista ei tarvitse tulla aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia, mutta jokaisella on oikeus kokea olevansa tärkeä osa jotakin ryhmää tai yhteisöä. Kaikkien pitäisi oppia kunnioittamaan muita ja antamaan tilaa toisten osallisuuden tarpeelle. Kas-

vu osallisuuteen alkaa turvallisesta ryhmästä ja laajenee yhteisöön ja lopulta yhteiskuntaan. (Hanhivaara 2006, 32–33.)

8 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseille osallistuvien nuorten osallisuutta kuntoutuskursseilla nuorten kokemana. Toisena lähtökohtana on Elämänlanka-projektin työntekijöiden näkökulma: miten he kokevat nuorten osallisuuden ja sen tukemisen kuntoutuskursseilla sekä mitä haasteita siihen liittyy. Tarkoituksena on korostaa nuorten osallisuuden merkitystä kuntoutuskursien kehittämisessä. Tutkimuksesta toivotaan myös olevan hyötyä työntekijöille oman ammatillisuuden reflektomisessa. Koska toimintamalli on Itä-Suomen alueella uusi, on tärkeää koota materiaalia kuntoutuskursien kehittämiseen. Tavoitteena on, että tutkimusta voisi käyttää hyödyksi tulevia kuntoutuskursseja suunniteltaessa. Tämä tutkimus tehdään Elämänlanka-projektin toimeksiantona. Tutkimuslupa on saatu toukokuussa 2009 (liite 1). Toimeksiantotutkimukset edellyttävät, että tutkija tekee työn annetusta aiheesta ja antaa siten eväitä päätöksentekijöille jonkin ajankohtaisen asian ratkaisuun (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 66).

Tutkimuskysymyksinämme ovat: **Miten nuoret kokevat osallisuutensa Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssijaksoilla? Miten työntekijät kokevat nuorten osallisuuden? Miten työntekijät tukevat nuorten osallisuutta? Mitä haasteita työntekijät näkevät nuorten osallistamisessa?**

9 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

9.1 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa ja aineisto kootaan todellisissa tilanteissa. Tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin mittausvälineisiin. Aineiston hankinnan metodeina suositaan sellaisia, joissa tutkittavan näkökulmat pääsevät esille. Niitä ovat muun muassa teemahaastattelu, osallistuva havainnointi, ryhmähaastattelut ja erilaisten dokumenttien ja tekstien diskursiiviset analyysit. (Hirsjärvi ym. 2004, 155.) Menetelmäksi valittiin laadullinen tutkimusmenetelmä, koska tarkoituksena ei ole määrällisen tiedon, vaan todellisen elämän kuvaaminen. On tärkeää saada nuorten ääntä kuuluville ja tietää heidän kokemuksiaan.

Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan yritetään kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 2000, 61). On otettava huomioon, että tämä tutkimus kohdistuu nimenomaan tiettyyn kurssiryhmään, eikä sitä voida yleistää muihin kuntoutuskursseihin. Tässä tutkimuksessa on myös tapaustutkimuksen piirteitä. Kuvaamme tietyn ryhmän prosessia useita metodeja käyttäen: yksilöllisiä teemahaastatteluja, työpäiväkirjoja ja ryhmähaastattelua. Tapaustutkimus antaa tietoa yksittäisestä tapauksesta tai pienestä joukosta toisiinsa suhteessa olevista tapauksista. Tällöin valitaan yksittäinen tapaus, tilanne tai joukko tapauksia ja kiinnostuksen kohteena on tietty yksilö, ryhmä tai yhteisö. Yleensä kuvataan jotakin prosessia ja aineistoa kerätään useita metodeja käyttäen. (Hirsjärvi ym. 2004, 125–126.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää parhaimmillaan tutkimushankkeen mukana eli kvalitatiivisilla menetelmillä saavutetaan ilmiöiden prosessiluonne. Mahdollisesti sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden prosessiluonteen huomioimisessa kyse onkin siitä, että tutkimustuloksia ei voida pitää ajattomina, eikä paikattomina, vaan historiallisesti muuttuvina ja paikallisina. Tutkimussuunnitelmaa ja jopa tutkimusongelmaa saattaa joutua tarkastamaan aineistonkeruun kuluessa ja tutkielman kirjoittaminen voi vaatia palaamista alkuperäiseen aineistoon. (Eskola & Suoranta 2000, 15–16.)

Aluksi tarkoituksena oli tutkia nimenomaan nuorten kokemuksista osallisuudesta. Mukaan otettiin kuitenkin myös työntekijöiden näkökulma, koska pelkästään nuoriin kohdistuva tutkimus vaikutti liian suppealta. Tutkimussuunnitelma tarkentui aineiston keruun kuluessa.

9.2 Aineistonkeruumenetelmät

Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin nuorille yksilölliset teemahaastattelut (liite 2) ja työntekijöille työpäiväkirjojen kirjoittaminen (liite 3) kesäkuun kurssijakson aikana. Näin saatiin tietää nimenomaan nuorten ja työntekijöiden omia kokemuksia. Työntekijöiden päiväkirjojen tutkimisen jälkeen päätettiin työntekijöille pitää ryhmähaastattelu (liite 4) asioiden tarkentamiseksi. Tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöä voidaan kutsua termillä triangulaatio. Denzin (1970) määrittelee Hirsjärven (2004) ym. mukaan, että metodinen triangulaatio tarkoittaa useiden menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 2004, 218.)

Haastattelu on eräänlaista keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja jota hän voi johdatella. Tavoitteena on selvittää, mitä jollakulla on mielessä. (Eskola & Suoranta 2000, 85.) Haastattelun etuna pidetään muun muassa sitä, että ihminen nähdään tutkimustilanteessa subjektina (Hirsjärvi ym. 2004, 194). Haastattelun etuna on myös joustavuus, joten haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua. Esimerkiksi postikyselyssä oletetaan, että vastaajat ovat luku- ja kirjoitustaitoisia, eikä heillä ole muitakaan kirjoitusta haittaavia esteitä. Lisäksi avoimessa postikyselyssä vastaajalta edellytetään kykyä ja halua ilmaista itseään tarkoittamallaan tavalla kirjallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Pyrkimyksenä on kuvata nuorten ja työntekijöiden subjektiivista kokemusta. Haastattelu valittiin tutkimusmetodiksi, koska näin pystyttiin tarkentamaan kysymyksiä ja varmistamaan se, että haastateltava on ymmärtänyt, mitä kysymyksellä haettiin. Postikysely nuorille ei olisi ollut tässä tutkimuksessa tarpeeksi luotettava koska ei ollut tiedossa, mitkä ovat vastaajien resurssit vastata kirjallisesti kysymyksiin. Ensisijaisen tärkeäksi koettiin se, että vastaukset ovat nuoren omia mielipiteitä.

Teemahaastattelussa aihepiirit, teema-alueet on etukäteen määrätty. Kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa, eikä järjestystä. Haastattelussa käydään kuitenkin läpi kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. Haastattelijalla ei ole valmiita kysymyksiä, vaan jonkinlainen tukilista käsiteltävistä asioista. Teemahaastattelu on muodoltaan niin avoin, että vastaaja saa puhua melko vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan vastaajien puhetta itsessään. Käytettävät teemat takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossain määrin samoista asioista. Lisäksi teemoista saa konkreettisen kehikon, jonka avulla on helppo lähestyä litteroitua haastatteluaineistoa jäsentyneesti. (Eskola & Suoranta 2000, 86–87.) Haastattelutyypeistä valittiin nuorille teemahaastattelu, koska haluttiin tutkia osallisuuden teemoihin liittyviä kokemuksia. Teemojen lisäksi nuorille esitettiin myös tarkentavia kysymyksiä, koska pelkkien teemojen pohjalta olisi saattanut olla vaikeaa vastata.

Haastateltavalle on tarjottava mahdollisuus valita itselleen mieluinen haastattelupaikka. Haastattelijan on oltava valmis menemään haastateltavan kotiin, mutta on oltava tarjolla myös neutraalimpi tila, jos haastateltava niin haluaa. Kaikki kodin ulkopuoliset paikat eivät ole neutraaleja. (Eskola & Suoranta 2000, 91.) Haastattelut pidettiin nuorten kodeissa, koska kodissa koettiin olevan turvallisim ja luonnollisin ilmapiiri nuorelle. Siten myös mahdollinen jännittäminen olisi vähäistä. Haastateltaville annettiin myös mahdollisuus ehdottaa muuta haastattelupaikkaa, mutta näitä ehdotuksia ei tullut.

Päiväkirja on eräänlaista itseohjatun kyselylomakkeen täyttämistä avointa vastaustapaa käyttäen. Se voi sisältää täysin strukturoimattomia aineksia tai vastauksia spesifisiin kysymyksiin. Tutkittavat voivat pitää päiväkirjaa erilaisista tapahtumista, kokemuksista tai opituista asioista. Heitä voidaan ohjata tietoisesti muistelemaan joitakin tapahtumia ja pyytää kuvailemaan niitä kirjallisesti. (Hirsjärvi ym. 2004, 207–208.) Tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään työpäiväkirjoja aineistonkeruumetodina, koska tutkimukseen haluttiin saada mukaan kaikkien kurssityöntekijöiden näkökulma ja ryhmähaastattelu kaikkien kurssityöntekijöiden kesken olisi ollut aikataulun ja pitkien välimatkojen takia haastava, miltei mahdoton järjestää. Työntekijöitä pyydettiin täyttämään työpäiväkirjat kesäkuun kurssijaksolla. Työpäiväkirjoissa oli nuorten osallisuutta koskevia kysymyksiä liittyen kesäkuun kurssijaksoon.

Jos tutkija kartoittaa tietyn kentän, hän valitsee luonnollisesti olemassa olevan ryhmän ja haastattelee tämän ryhmän jäseniä. Aineiston koko määräytyy silloin sen mukaan, miten monta jäsentä ryhmään kuuluu. (Hirsjärvi ym. 2004, 170–171.) Tämän tutkimuksen kohderyhmä määräytyi kurssijaksoille osallistuvien nuorten lukumäärän ja tutkimuslupien saannin mukaan. Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssikokonaisuuden ensimmäisen viikonlopun ryhmäjaksoille huhtikuussa osallistui seitsemän nuorta ja heidän perheenjäseniään. Kesäkuun viiden vuorokauden mittainen ryhmäjakso oli suunnattu vain nuorille. Tutkimusluvut pyydettiin kaikilta seitsemältä kurssilaiselta ja tutkimukseen suostui neljä nuorta. Työntekijöiden työpäiväkirjat annettiin täytettäväksi kesäkuun kurssijakson kuudelle työntekijälle. Ryhmähaastatteluun osallistui kolme kesäkuun kurssijaksolla työskennellyttä projektityöntekijää sekä projektipäällikkö.

Ryhmähaastattelussa paikalla on useita haastateltavia ja tavoitteena on ryhmäkeskustelu tutkijan haluamasta aiheesta tai teemoista. Tällöin on mahdollista saada tavallista enemmän tietoa, koska osallistujat voivat yhdessä muistella, herättää muistikuvia ja rohkaista toisiaan. Ryhmähaastattelu on tehokas menetelmä, koska samaan aikaan saadaan haastateltua useita ihmisiä. Yhteistä kokemusta muisteltaessa unohtaminen ja väärin ymmärtäminen on vähäisempää. Tavoitteena on suhteellisen vapaamuotoinen, mutta kuitenkin asiassa pysyvä keskustelu. (Eskola & Suoranta 2000, 95, 97–98.) Ennen ryhmähaastattelua työntekijät olivat jo täyttäneet työpäiväkirjat, joten ryhmähaastattelun tarkoituksena oli ensisijaisesti syventää työpäiväkirjojen vastauksia konkreettisemmilla esimerkeillä.

9.3 Nuorten haastattelutilanteiden kuvaus

Haastatteluajat sovittiin hyvissä ajoin puhelimitse sekä nuorten että heidän huoltajiensa kanssa. Haastattelut toteutettiin kesäkuussa 2009 viikon kuluttua nuorten itsenäisestä kurssijaksosta. Nuoret asuvat kolmella eri paikkakunnalla, joten haastattelumatkat tehtiin kahtena päivänä. Ensimmäisenä päivänä haastateltiin kolmea nuorta ja toisena päivänä haastateltiin eri suunnalla asuva nuori.

Vierailun alussa nuoren lisäksi oli läsnä myös muita perheenjäseniä ja huoltajille selostettiin haastattelun tarkoitus. Lisäksi vaitiolovelvollisuuden ja vapaaehtoisuuden sekä

anonymiteetin periaatteita korostettiin. Kaikkien haastateltavien kotona vastaanotto oli lämmin ja myös nuoret suhtautuivat tilanteeseen asiallisesti. Varsinaisessa haastattelussa ei ollut läsnä nuoren perheenjäseniä ja muutenkin haastattelut sujuivat rauhallisesti, ilman häiriöitä. Ennen varsinaista haastattelua kyseltiin nuoren kuulumisia ja tutustutettiin nuori nauhurin läsnäoloon. Haastattelukysymykset oli jaettu osioihin, joiden vastuista vuoroteltiin. Näin vältettiin päällekkäin puhumista ja täydennettiin toisen haastattelijan puhetta. Nuorelle annettiin aikaa ja myös hiljaisuuden merkitys tiedostettiin.

Joihinkin kysymyksiin nuorten vastaukset olivat melko niukkoja. Syynä oli todennäköisesti se, ettei nuori täysin ymmärtänyt kysymystä. Silloin kysymystä tarkennettiin tai se esitettiin eri sanoin. Tarkoituksena oli pitää tunnelma rentona ja miellyttävänä, ettei nuori kokisi tilannetta ahdistavaksi. Varsinaiset haastattelut kestivät noin puoli tuntia, mikä vaikutti riittävältä ja nuoret jaksoivat keskittyä hyvin. Haastatteluissa koettiin erityisen tärkeäksi osoittaa nuorille se, että heidän mielipiteillään on merkitystä. Haastatteluista jäikin sellainen vaikutelma, että nuoret arvostivat sitä.

9.4 Työntekijöiden ryhmähaastattelun kuvaus

Ryhmähaastattelu toteutettiin syyskuun 2009 alussa Honkalampisäätiön kokoustiloissa projektityöntekijöiden työkokouksen jälkeen. Haastatteluun osallistui neljä projektityöntekijää. Myös kurssityöntekijät olivat täyttäneet työpäiväkirjat, mutta kaikkien työntekijöiden koolle saaminen yhtä aikaa olisi ollut mahdotonta, joten ryhmähaastatteluun kutsuttiin vain projektityöntekijät. Toinen syy rajata ryhmähaastatteluun osallistujat projektityöntekijöihin oli se, että nimenomaan heidän tehtävänä on kehittää kuntoutuskursseja.

Haastattelu kesti 40 minuuttia ja tallentamiseen käytettiin nauhuria. Kuten nuorten haastatteluissa, myös ryhmähaastattelussa kysymykset esitettiin vuorotellen. Haastateltaville annettiin aikaa vastaamiseen ja kysymykset herättivät myös vapaata keskustelua. Koska kaikki tunsivat toisensa, oli kiinnitettävä huomiota siihen, että pysyttiin asiassa, niin ajan rajallisuuden kuin litteroinninkin takia. Sekä nauhurin läsnäolo että tutut ihmiset ympärillä saattoivat aiheuttaa pientä varauksellisuutta.

Kokonaisuutena haastattelu meni hyvin: haastattelutilanne oli rauhallinen ja kaikki työntekijät saivat äänensä kuuluville. Välillä haastattelu muistuttikin vapaata keskustelua, jossa työntekijät muistelivat ja refleктоivat yhdessä kurssien tapahtumia. Päällekkäin puhumista ei haastattelun aikana ollut ollenkaan. Alun perin tarkoituksena oli kirjata ylös tärkeitä asioita haastattelussa nauhoituksen lisäksi. Haastattelu oli kuitenkin niin keskustelunomainen, että se vaati haastattelijoiden kokonaisvaltaisen huomion, joten haastattelu dokumentoitiin vain nauhurille.

9.5 Analyysipolku

Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein melko pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston tieteellinen kriteeri ei olekaan tällöin sen määrä vaan laatu, käsitteellistämisen kattavuus. (Eskola & Suoranta 2000, 18.) Sisällönanalyysillä järjestetään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Kaikille aineiston analyysitavoille ei välttämättä tarvitse olla varsinaista nimeä, vaan sisällönanalyysiksi voi riittää uskottava kuvaus siitä, miten aineiston analyysi on tehty. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108, 166.) Analysoimme aineiston teemoittelemalla. Käytimme useita aineistonkeruumetodeja, joten aineistojen analysointi ei ollut suoraviivaista, eikä siinä voinut suoraan tietyn mallin mukaan. Pyrimme selostamaan mahdollisimman tarkkaan analyysipolkumme etenemisen (liite 5).

Teemahaastattelurungon tekemisessä käytimme opinnäytetyössämme esiintyviä osallisuuden teorioita ja niihin liittyviä termejä, kuten vuorovaikutus ja ryhmän merkitys. Aloitimme aineiston analysoinnin litteroimalla sanatarkasti nuorten haastattelut. Näin pyrimme siihen, että saamme varmasti kaiken oleellisen tiedon haastatteluista. Litteroinnilla tarkoitetaan haastatteluaineiston muuttamista tekstimuotoon. Litteroinnissa tapahtuvasta tutkijan ja tutkimusaineiston välisestä vuoropuhelusta on hyötyä silloin, kun tutkimuksen edetessä tutkija määrittelee, mikä on riittävä tulkinta tutkimusongelman kannalta. Lisäksi litterointi helpottaa tutkimusaineiston analysointia eli tutkimusaineiston järjestelmällistä läpikäyntiä, aineiston ryhmittelyä ja luokittelua. (Vilkkä 2005, 115–116.)

Seuraavaksi luimme nuorten haastattelujen litteroidun aineiston läpi useaan kertaan. Keräsimme kuhunkin kysymykseen liittyvät vastaukset yhteen ja alleviivasimme eri väreillä merkityksellisiksi havaitsemiamme seikkoja. Sen jälkeen poimimme alleviivaamamme koodit haastattelun teemarunkoon ja kirjasimme ylös uusia näkökulmia, jotka koimme huomion arvoisiksi. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Siten on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aineistosta etsitään varsinaisia teemoja. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 93.)

Luettuamme työntekijöiden työpäiväkirjat monta kertaa tarkasti läpi alleviivasimme niistä tärkeiksi huomioimiamme asioita. Työntekijöiden työpäiväkirjoista saimme selville työntekijöiden käsityksen siitä, mitä heidän mielestään on osallisuus parhaimmillaan. Seuraavaksi yhdistelimme saadut vastaukset niihin sopiviin teemoihin. Panimme merkille, että nuorten ja työntekijöiden vastauksissa oli yhtäläisyyksiä. Tämän kautta tutkimuksemme teoreettinen tietoperusta täsmentyi. Tässä vaiheessa löysimme aineistosta myös uusia huomioon otettavia asioita.

Koska työpäiväkirjojen kysymykset olivat niin yleisluonteisia, vastauksista löytyi vain vähän esimerkkejä konkreettisista tilanteista. Sen takia koimme tarpeelliseksi järjestää työntekijöiden ryhmähaastattelun, johon laadimme kysymykset kokonaan työpäiväkirjojen vastausten perusteella. Ryhmähaastattelun jälkeen litteroimme sen sanatarkasti ja merkitsimme aineistosta tärkeimmät huomiot. Kirjoitettuamme auki työntekijöiden haastattelun myös tutkimuskysymykset tarkentuivat. Sen jälkeen yhdistimme ryhmähaastattelun ja työpäiväkirjojen aineiston samojen teemojen alle. Tässä vaiheessa tarkensimme ja muokkasimme teemoja, joihin yhdistimme sekä nuorten että työntekijöiden aineistojen teemat. Johtopäätöksiin lopullisia teemoja tuli neljä ja niistä muodostimme vielä yhden yhdistävän teeman.

10 TUTKIMUKSEN TULOKSET

10.1 Nuorten kokemuksia osallisuudesta

Nuorten haastatteluissa paneuduttiin kokemuksiin, joita nuorilla oli ennen kurssikokonaisuutta, kurssijaksojen aikana sekä heidän ajatuksiinsa tulevasta kurssijaksosta. Teehoiksi nousivat kurssiin kohdistuvat ennakkokäsitykset, odotukset ja tavoitteet, kesäkuun kurssin suunnittelu ja ryhmäytyminen, vuorovaikutus kurssijaksoilla sekä sitoutuminen kurssijaksoon.

10.1.1 Kurssiin kohdistuvat ennakkokäsitykset, odotukset ja tavoitteet

Haastattelujen alussa nuorilta kysyttiin, mitä he ajattelivat kurssikokonaisuudesta kuuluaan siitä ensimmäisen kerran. Ennen kurssikokonaisuuden alkua haastateltavat suhtautuivat siihen enimmäkseen positiivisesti, mutta vastauksista tuli esille myös epävarmuutta. Aluksi nuoret eivät tieneet, mitä kurssikokonaisuus sisältää ja mitä kurssijaksoille osallistuminen käytännössä tarkoittaa. Tiedon puutteen lisäksi epävarmuus johtui omista sosiaalisuuteen liittyvistä peloista.

No olin aika epävarma siitä, että tullee kohan siitä mitään. No en tienny, mitä se niin ku tarkoittaa ja onko se... niin ku mitä siinä tehdään ja tälleen. No olin, että kaipa sen vois alottaa.

Minä ajattelin, että se on tietysti hyvä päästä semmoselle kurssille. Alkuun pelkäsin, kun siellä on erilaisia ihmisiä, ku minä en oikeen pysty tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Kyllä mie sinne olin mielelläni lähtemässä.

Nuoret olivat kuulleet kurssikokonaisuudesta ensimmäisen kerran äideiltään ja sosiaalialan työntekijöiltä. Nuoret kertoivat saaneensa riittävästi tietoa kursseista ennen niiden alkamista. Tietoa oli saatu esitteestä ja Internetistä ja myös kesäkuun kurssia varten saatu tarvikelista mainittiin haastatteluissa.

Tiedusteltaessa nuorilta kuntoutuskurssikokonaisuuteen liittyviä odotuksia, he kertoivat odottaneensa kursseilta toimintaa, uusiin ihmisiin tutustumista ja hauskanpitoa. Nuoret toivoivat saavansa myös välineitä elämänhallintaansa.

No sitä, että mie voin tutustua erilaisiin ihmisiin ja niin ku... uusia kave-reita tai tuttavvia... sieltä sais jottain parannusta tähän olotillaan. Minä mie-tin, että jos siellä kävis siellä kurssilla ja siellä menis kaikki ihan hyvin. En mie muuta.

Haastateltavilta kysyttiin, millaisia tavoitteita he olivat asettaneet itselleen huhtikuun kurssin alussa. Tavoitteet oli tehty omaohjaajan kanssa ensimmäisellä kurssijaksolla alkukeskustelussa. Nuoret kertoivat tavoitteidensa liittyvän arkeen ja sosiaalisiin taitoi-hin.

No oliko se, että pystyn tulemaan, toimimaan erilaisten ihmisten kanssa ilman että tulis riitoja ja sitten huomaamaan oman osallisuuteni, käyttäy-tymään hyvin, että siinä olis paljon tekemistä.

Nuoret ehdottivat työntekijöiden pyynnöstä ideoita kurssin ohjelmaan. Haastateltavat olivatkin tyytyväisiä kurssijaksojen sisältöihin ja ne vastasivat heidän odotuksiaan. Haastatteluissa mainittiin kuitenkin huhtikuun kurssin olleen kiireinen ja näin ollen olisi kaivattu enemmän vapaa-aikaa.

Kyllä. Mutta minä en nyt ihan niin paljo oottanu sitä toimintaa siellä, mitä ois ollu. Tuntu kiireiseltä välillä, mut tuommonen vappaa-aika niin sais välillä vähän hengähtää.

10.1.2 Kesäkuun kurssin suunnittelu ja ryhmäytyminen

Ensimmäisellä kurssilla nuoret suunnittelivat kesäkuun kurssijaksoa kolmessa ryhmäs-sä, jotka olivat ruokaryhmä, ohjelmaryhmä ja dokumentointiryhmä. Haastatteluissa kurssilaisia pyydettiin kertomaan, mihin ryhmään he kuuluivat ja kuvailemaan sekä ryhmän toimintaa että omaa rooliaan ryhmässä. Nuoret muistivat hyvin oman suunnitte-luryhmänsä ja hahmottivat selkeästi sen tehtävän. He kertoivat yksityiskohtaisesti ryh-män toiminnasta ja omasta roolistaan ryhmässä.

Dokumentointiryhmässä. No suunnittelin, että myö tehtäis siellä kesäkuun leirillä se lehti, joka tulis siis paperisena ja dvd:llä tai levyllä oikeestaan, ja sitten kaikkee, mitä kuvia otettas ja videoitasko ja tälleen.

...Se onnistu mielestäni hyvin, miekkii olin vuorotellen tekemässä, se oli hyvä kokemus, kaikki minusta pysty osallistumaan siihen ja minusta se oli hyvä niin. Hyvä tuli. Siinä yhdessä päätettiin ja suunniteltiin.

Haastatteluissa nuoret vaikuttivat olevan innoissaan ryhmätyöskentelystä ja pitivät niin omaa kuin muidenkin ryhmäläisten roolia merkittävänä. He saivat mielestään oman äänensä kuuluville ideoidessaan ryhmän toimintaa ja kokivat, että heidän ehdotuksensa hyväksyttiin. Haastateltavien mielestä ryhmät toimivat hyvin ja kaikki ryhmäläiset osallistui tasapuolisesti ryhmien toimintaan.

No kyllä mä mielestäni sain asiani ilmi ja saavutettiin yksimielisyys siinä.

Minä ehkä ihan tarpeeks vaikutin siinä ryhmässä.

Kyllä se onnistu ihan hyvin. Kaikki osallistui ja se oli miusta ihan tasapuolisesti onnistunut.

Nuoria pyydettiin kertomaan tutustumisestaan muihin kurssilaisiin. Haastateltavat kertoivat tutustuneensa toisiinsa niin vapaa-ajalla kuin ohjatussa toiminnassa ja löytäneensä muutamia kavereitakin kursseilta.

No kyllä, kun oli sitä kaikkee toimintaa ja vapaa-aikaakin, niin kyllä siinä vähän tutustu ainakkiin.

Hyvin. Mulla on monta uutta tuttua sieltä leiriltä. Ehkä pari kaveria siellä löytäny.

Huhtikuun kurssilla työntekijät esittelivät nuorille Internetiin tehdyn keskustelupalstan ja opastivat sen käyttöä. Keskustelupalsta mahdollistaa työntekijöiden ja kurssilaisten keskinäisen yhteydenpidon. Nuorilta tiedusteltiin, ovatko he käyttäneet keskustelupalstaa. Näin pyrittiin selvittämään, hyödyntävätkö nuoret sitä yhteydenpidossa työntekijöihin tai toisiin kurssilaisiin. Tuli ilmi, etteivät kaikki osaa käyttää keskustelupalstaa. Osa on seurannut keskustelupalstaa, muttei ole itse aloittanut keskustelua.

Enpä oo käyttäny kertaakaan. En oikein ossoo ajoo sitä, niin ei oo tullu käytetty.

No kerran tai pari olen käynyt kattomassa. Niin ei siellä nyt... oikein...kyllä siellä vois käydä kattomassa, jos sinne keksis jotain jutun juurta miettiä.

1-3 kertaa viikossa. Ei siinä oo ainakkaan ongelmia. Kun minä ja äiti ollaan ainoot meidän perheestä, jotka sitä käyttää.

Huhtikuun kurssilla nuoret olivat perheenjäsentensä kanssa, kun taas kesäkuun kurssijaksolle osallistuivat vain nuoret. Nuorilta kysyttiin, miltä tuntui olla yksin ja miltä tuntui olla perheen kanssa kurseilla. Näin haluttiin tietää, vaikuttiko perheenjäsenten läsnäolo nuorten osallisuuteen. Haastateltavat kuvailivat kesäkuun kurssin olleen rauhallisempi ja saaneensa siellä etäisyyttä perheeseen.

Ihan mukavalta (tuntui, kun perhe oli mukana). Koin (toisen kurssin) eri tavalla, kun ei saanu nähä noita vanhempia, sisaruksia. No ihan hyvältä sillai, että sai olla vähän aikaa erossa täältä kottoo. Se lähön tunne, oli oikeestaan hyvä lähtee kottiin ja oikeestaan oli vähän huono lähtee pois sieltä leiriltä.

No siinä sai vähän etäisyyttä sisaruksiin esimerkiksi, ja muuta seuraa.

10.1.3 Vuorovaikutus kurssijaksoilla

Haastattelemamme nuoret kokivat, että ohjaajat ottivat heidät hyvin huomioon kurseilla ja kuuntelivat sekä ymmärsivät heitä. Nuoria pyydettiin kuvaamaan kurssijaksoilta tilannetta, jossa heistä tuntui erityisen mukavalta olla ohjaajien kanssa. Nuorille oli jäänyt mieleen erityisesti vapaa-ajan viettäminen työntekijöiden kanssa. He muistelivat melomista, lautapeliä pelamista ja keskustelua. Nuoret kuvasivat ohjaajien huolehtineen toiminnan sujuvuudesta.

Tais olla viikonloppukurssin aikana niin kuin, kun pelattiin monopolia ja valvojat tai ohjaajat oli mukana siinä, niin se suju ihan hyvin...Kaiken toiminnan läpi ohjaajat oli siellä mukana ja hyvin onnistu. Niin vähän siinä olivat päällismiehenä niin, että suju, huolehtivat ja hyvin onnistu yleisesti.

No varmaan se soutu.

Mun mielestä koko ajan hyvin siellä leirillä niin ku...Siis aina jutellessa.

Nuorilta tiedusteltiin, oliko kursseilla ollut sellaisia tilanteita, joissa he olisivat kaivaneet enemmän ohjaajien tukea. Nuoret kertoivat saaneensa mielestään tarvitsemansa tuen.

Onnistumisen kokemuksista kysyttäessä nuoret kertoivat niiden liittyneen sosiaalisiin taitoihin ja arkisiin askareisiin. Nuoret tunsivat onnistuneensa pienten, konkreettisten tavoitteiden saavuttamisessa. Kaikki eivät kuitenkaan osanneet nimetä onnistumisen kokemuksiaan.

No mielestäni mä osallistuin kyllä hyvin kaikkeen toimintaan ja tutustuin kyllä mielestäni muihin kurssilaisiin ja... hyvää kaveria olin mielestäni heidän kanssaan... ja kyllä ne vähän ainakin sosiaaliset taidot kehitty, luulisin.

Jaa-a. Ehkä siinä ruuanlaitossa. Siinä olemisessa. Pystyin ihmisten kanssa olemmaan ihan hermostumatta.

Kurssilaisilta kysyttiin, missä vaiheessa kurssia he olivat saaneet palautetta ohjaajilta. Osa haastateltavista muisti saaneensa palautetta omaohjaajakeskustelussa, kun taas toiset kertoivat saaneensa palautetta vapaa-ajalla jutellessaan ohjaajien kanssa. Yleisesti nuoret muistivat positiivisen palautteen, mutta myös kritiikistä mainittiin. Kaikki kurssilaiset ja ohjaajat kirjoittivat toisistaan positiivisia asioita selkään laitettuihin kertakäyttölautasiin. Siten jokainen sai muistoksi oman konkreettisen palautteen.

...Selkään laitettiin joku semmonen lautanen ja siihen sellanen mielipidejuttu...tämä on ainakin ohjaajalta, sen minä kyllä muistan: Olet reipastunut paljon viikon aikana.

Hyvää. Eli kaikki meni erittäin hyvin siellä leirillä. Sitten ne kehu. Ohjelman välissä vapaa-ajalla juteltiin.

Omaohjaajakeskustelussa sanoivat tyyliin, että olin rauhallinen ja välillä silleen, niin kun iltaa kohti mulla meni silleen viikon leirillä hösseliks, mutta muuten ihan nätisti.

10.1.4 Sitoutuminen kurssikokonaisuuteen

Nuorilta kysyttiin, millainen merkitys kurssikokonaisuuteen osallistumisella heille on. Siten haluttiin selvittää, miten sitoutuneita nuoret ovat kurssikokonaisuuteen. Kaikki

haastateltavat pitivät kurssikokonaisuuteen osallistumistaan tärkeänä ja toiminnassa nähtiin myös tavoitteellisuutta, esimerkiksi tulevaisuutta ajatellen.

Mielestäni olin hyvin mukana ja onnistuin. Jonkinlainen positiivinen kokemus on ollu, on se, voi se olla, että se vähän auttaa eteenpäin elämässä.

Ol se tärkeätä.....on se kyllä hyvä, et pääsin.

Lopuksi kysyttiin nuorten suhtautumisesta tuleviin kurssipäiviin. Nuoret suhtautuivat tulevaan lokakuun 2009 kurssijaksoon positiivisesti. Aiemmat kurssijaksot olivat vakuuttaneet nuoret siitä, että kursseilla olisi jatkossakin mukavaa toimintaa.

Ootan niitä ihan hyvällä mielellä.

Kyllä niilläkin varmaan ihan mukavaa toimintaa on. Ihan positiivisesti ajattelen.

No nekkii varmaan ihan mukavia...Syksyn tullen niitä alkaa sitten oottaa.

10.2 Työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuudesta

Työntekijöiden näkemykset nuorten osallisuudesta Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseilla on saatu työpäiväkirjoista, jotka he kirjoittivat kesäkuun 2009 kurssin aikana tai pian sen jälkeen. Syyskuussa 2009 toteutetussa ryhmähaastattelussa työntekijät syvensivät vastauksiaan konkreettisilla esimerkeillä. Teemat olivat Elämänlanka-projektin työntekijöiden käsityksiä osallisuudesta parhaimmillaan, työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuuden tukemisesta ja onnistumisen kokemukset tasavertaisessa vuorovaikutuksessa sekä tasavertaisen kohtaamisen haasteet.

10.2.1 Elämänlanka-projektin työntekijöiden käsityksiä osallisuudesta parhaimmillaan

Työpäiväkirjoissa, jotka kaikki kuusi kesäkuun kurssille osallistunutta työntekijää palautti, pyydettiin Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssien ohjaajia määrittelemään osallisuutta parhaimmillaan. Kurssityöntekijöiden mielestä osallisuus parhaimmillaan on oman paikan löytämistä elämässä yleensä sekä osallistumista yhteiskunnan jäsenenä

ja elämään omana itsenä. Nuori toimii aktiivisesti subjektina lähiyhteisössään ja tuntee paikkansa ja mahdollisuutensa yhteiskunnassa. Osallisuus on myös sitä, että nuori pääsee vaikuttamaan tarvitsemiinsa palveluihin.

Työntekijät kirjoittivat työpäiväkirjoihin, että osallisuuteen liittyy olennaisesti vuorovaikutus. Parhaimmillaan se on tasavertaista kuuntelua ja kohtelua, toiveiden ja odotusten huomioimista, mielipiteiden kunnioittamista ja yhdessä sekä erikseen toimimisen rohkaisua. Nuori luottaa toisiin ihmisiin ja tuntee kuuluvansa johonkin. Hän arvostaa itseään ja tietää omat rajansa. Lisäksi nuori tuntee itsensä tarpeelliseksi ja tärkeäksi ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä.

Kysymykseen vastattiin myös konkreettisemmalla tasolla: osallisuus parhaimmillaan Elämänlangan kuntoutuskursseilla on vastuunottamista annetuista tehtävistä, toisten kurssilaisten huomioimista, omien mielipiteiden ja tarpeiden ilmaisua.

Osallisuuden toteutumisessa on huomioitava yksilölliset erot ja tavoitteet. Mielestäni parhaimmillaan osallisuus on yksilöllisesti asetettujen tavoitteiden toteutumista, jolloin huomioidaan nuoren vahvuudet sekä kehittymisen tarpeet. (Työpäiväkirja.)

10.2.2 Työntekijöiden kokemuksia nuorten osallisuuden tukemisesta

Työntekijöitä pyydettiin kirjoittamaan siitä, kuinka he voivat tukea nuorten osallisuutta Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseilla. Työntekijöiden mukaan nuorille on annettava mahdollisuus vaikuttaa kurssin ohjelmaan, suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. On tärkeää kannustaa nuoria mukaan toimintoihin, sekä kuunnella, rohkaista ja kehua heitä. Lisäksi on osattava antaa selkeät toimintaohjeet. Käytännössä työntekijät kannustivat nuoria esimerkiksi kesäkuun kurssiohjelman suunnitteluvaiheessa, jolloin nuorille esitettiin esimerkkejä siitä, mitä ohjelmaa kurssilla voisi olla. Nuoret saivat valita annetuista vaihtoehdoista ja kertoa omia ehdotuksiaan. Päivittäisiin tilanteisiin liittyvissä rohkaisutarpeissa oli otettava huomioon yksilölliset erot: joku tarvitsi rohkaisua ruokailutilanteissa tai saunaan menossa, kun taas joku toinen pukemisessa ja peittämisessä.

Osallisuutta voi mahdollistaa tutustumalla nuoreen ja hänen perheeseensä kartoittamalla taustatietoja. Taustatiedot helpottavat kohtaamaan nuoren ja ymmärtämään hänen käytöstään. Näitä tietoja työntekijät ovat keränneet alkukartoituslomakkeilla ennen kurssia haastatteleamalla nuoria perheineen. Työntekijät painottivat, että myös päivän ohjelma on käytävä läpi nuorten kanssa tarvittaessa useaan kertaan. Tämä helpottaa nuoria aikataulun hahmottamisessa.

Työntekijät korostivat nuoren itsetunnon, vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen tukemista. Lisäksi koettiin tärkeäksi auttaa nuorta toimimaan yhdessä toisten kanssa. Sosiaalisten taitojen tuokiossa koko ryhmää rohkaistiin ja myös nuoret kannustivat toisiinsa. Tuokio toteutettiin draaman keinoin ja konkreettisten tilanteiden harjoitukset toimivat omien kokemusten reflektointivälineenä. Tilanteet olivat sellaisia, joissa erityisnuorten voi olla hankala toimia.

Se nimenomaan se sosiaalisten taitojen harjoitus, että siinä oli kyllä semmosia, että nuoret alko niin ku kertomaan omista kokemuksistaan, että millä tavalla hyö olivat kokeneet jotaki erilaisia tilanteita...siinä oli niin ku hirveen mukava sitä kuunnella ja hyvin paljon oli myös sitä omien kokemusten läpikäymistä ja jakamista, nimenomaan niin se oli miusta hienoo. (Ryhmähaastattelu.)

Ohjaus- ja ryhmätilanteet pitäisi luoda nuoren asettamien tavoitteiden mukaan ja mahdollistaa, että nuori saa vaikuttaa valinnoillaan, mielipiteillään ja toiminnallaan arjen päivittäisiin tilanteisiin. Asioita ja päätöksiä ei pidä tehdä nuoren puolesta, vaan kunnioitetaan hänen kykyään ja taitojaan itseilmaisuuksiin. Työntekijät kertoivat, että nuoret ilmaisivat usein varsinkin negatiivisen mielipiteensä. Ryhmähaastattelussa mainittiin myös tilanteesta, jolloin kurssilaiset ja ohjaajat istuivat yhdessä ringissä ja jokainen sai vuorotellen sanoa oman mielipiteensä.

Kun se on joskus vaikee nuortenki sanallistaa niitä asioita, sitten jos ohjaaja antaa siihen esimerkkiä, niin se on sitten helpompi ilmasta oma mielipide. (Ryhmähaastattelu.)

Myös itsenäistä toimintaa ja omaa vastuunottoa on mahdollistettava. Esimerkiksi jokainen kurssilainen oli vuorotellen vastuussa ruoanlaitosta. Ryhmähaastattelussa tuli ilmi, että nuoret ottivat enemmän vastuuta esimerkiksi päivittäisissä toiminnoissa itsenäisellä kurssilla kuin perheen ollessa mukana. Myös nuoren rooli saattoi muuttua, kun perhe ei ollut läsnä.

Ja totta kai se oman perheen kanssa kun ne sisarukset ovat siinä mukana, silloin he ovat siinä roolissa kuitenkin osittain, mikä sulla on siinä perheessä ja sitten kun he ei oo, hän pääsee siitä roolista eroon. (Ryhmähaastattelu.)

Ja se oli ihanaa, et sai todeta sen, että kaikki nuoret kuitenkin niin että heiltä löytyy sitä omatoimisuutta siihen muun muassa siihen aamuhäämiseen ja sänkyjen petaamiseen silla uhalla, että jos ei ollu petiä petattu, oli vessan pesu. Mutta kenenkään ei tarvinnu vessaa pestä. (Ryhmähaastattelu.)

Jokaisella kurssilaisella on omaohjaaja. Varsinkin omaohjaajakeskustelu on tilanne, jossa voi yhdessä miettiä asioita ja motivoida nuorta. Työntekijät kokivat, että asioita pohdittiin syvällisemmin alku- ja loppukeskusteluissa. Tällöin nuoria kannustettiin itsearviointiin, tavoitteiden läpikäymiseen sekä niiden edistymiseen ja saavuttamiseen. Lisäksi omaohjaajat kysyivät nuorilta, mikä heistä oli mukavinta kurssilla, mistä he eivät pitäneet ja jäikö jokin asia mietityttämään. Työntekijöiden mukaan nuorten oli vaikea antaa palautetta, mutta kannustettaessa sekin onnistui.

Mietin sitä omaa ohjattavaa, niin hänellä taas oli niin vaikeee tavallaan niin ku havainnoida sitä omaa toimimistaan, että minkälaisissa asioissa hän niin ku onnistu ja missä ei onnistunu, että hänen pyrkimyksensä oli aina tuoda esille sitä, että kaikki menee ihan hyvin. Niin se sitten, kun käytiin yhdessä läpi niitä tilanteita siitä hänen toimimisestaan, sitten hän niin ku pysähty ihan oikeesti miettimään sitä, menikö kaikki ihan hyvin, mitenkäs hän olis siinä tilanteessa voinut toimia toisin. Se oli musta hirveen hienoo... (Ryhmähaastattelu.)

10.2.3 Onnistumisen kokemukset tasavertaisessa vuorovaikutuksessa

Työpäiväkirjoissa kysyttiin, millaisissa tilanteissa työntekijät onnistuivat tasavertaisessa vuorovaikutuksessa nuorten kanssa. Työntekijöiden vastauksissa korostuivat kahdenkeskiset keskustelut, jotka kiinnostivat nuorta itseään ja tulivat spontaanisti häneltä. He vertasivat kahdenkeskisiä tilanteita ryhmätilanteisiin, joissa nuori saattaa esittää jotain muuta kuin mitä todellisuudessa on.

Kahdenkeskisissä tilanteissa, jolloin nuorella oli mahdollisuus pysähtyä pohtimaan ja arvioimaan esimerkiksi omaa käyttäytymistään tai toiminta-

tapojaan (ryhmätilanteissa nuorella voi olla halu tai tarve esittää jotain roolia, joka vaikuttaa myös vuorovaikutuksen tasoon). (Työpäiväkirja.)

Työntekijät kokivat olevansa tasavertaisia nuorten kanssa erityisesti vapaa-ajan toiminoissa, jolloin ohjaajan ja ohjattavan roolit hälvenevät.

Kohtaamiset nuoren kanssa samalla aaltopituudella, esimerkiksi saunan lauteilla jutellessa, Aliasta pelatessa ja nuotiota katsellessa rinnakkain, hiljaa. (Työpäiväkirja.)

Työntekijöiden mukaan on tärkeää, että nuorelle tulee kokemus, että hän voi olla oma itsensä, eikä kukaan väheksy häntä. Työntekijät korostivat, ettei tasavertaisuuteen tarvita temppeja, eikä menetelmiä, vaan kohtaamista, kuuntelua, aikaa ja herkkyyttä. Tämä toteutui esimerkiksi meloessa, ryhmien tehtäviä suunniteltaessa ja palautteen annossa. Myös molemminpuolinen turvallisuuden tunne koettiin tärkeäksi ryhmien toiminnassa.

Kun sain nuoreen katsekontaktin tai hän ilmaisi jollain ilmeellä tai eleellä ymmärtäneensä tarkoittamani asian. (Työpäiväkirja.)

Tavallaan, että tunnustelee ja voi reagoida vaikka johonkin pieneen sanaan tai huomaa, että keskittymiskyky taitaa karata, että tässä pitäisi tehdä jotain toimintaa... (Ryhmähaastattelu.)

Melonnasta tuli mieleen, että tämmöseen erikoisempaan tilanteeseen meneminen, ainakin siinä ne roolit murtuu. Se kyllä se turvallisuuden tunne siinä ryhmässä ja niin ku ohjaajien ja nuorten kesken. (Ryhmähaastattelu.)

Nuorten yksilöllisyys on otettava huomioon vuorovaikutuksessa: toiminta saattaa toisaalta rauhoittaa levottoman nuoren, kun taas hiljaiselle nuorelle spontaani keskustelu on luontevampaa toiminnassa.

Ainakin se minun...omaohjattava oli aika hiljanen, niin sillai ei hänen kanssaan juttua...tai oli vähän väkisin vääntämistä. Sit ku oltiin melomassa sillä kanootilla siinä yhdessä, siinä se oli paljon luontevampaa se juttelu, (nuorta kiinnostava aihe) niin tuli tavallaan hänenkin puoleltaan sitä spontaania juttua, että sillä lailla tuntu siinä tilanteessa, että oli ihan mukava keskustella. (Ryhmähaastattelu.)

...Hän oli kohtuullisen kova puhumaan, että tätä puhumisen tarvetta kun joutu aika ajoin kyllä rajoittamaan, sit tää melomistilanne, kun oltiin siinä kanootissa kahestaan, hän oli aivan hiljaa... Hän niin ku tajus sen, että myö molemmat ollaan niin ku siinä veden päällä, että siinä on molempien turvallisuus kysymyksessä. Että tavallaan se sellanen ylimääräinen häslääminen ja säätäminen on syytä lopettaa...Se oli semmonen sanaton yhteys, et-

tä ollaan tässä ihan hiljaa, että on hyvä olla näin ihan rauhassa. (Ryhmähaastattelu.)

10.2.4 Tasavertaisen kohtaamisen haasteet

Työntekijöitä pyydettiin pohtimaan, millaisia esteitä he näkevät tasavertaisessa kohtaamisessa erityisnuorten kanssa. Tasavertainen vuorovaikutus herätti työntekijöissä erilaisia mielipiteitä sekä työpäiväkirjoissa että ryhmähaastattelussa. Eräs työntekijä koki onnistuneensa tasavertaisessa vuorovaikutuksessa nuorten kanssa tasaisesti koko kurssin ajan, kun taas toinen työntekijä ei mielestään ehkä saavuttanut nuorten kanssa täysin tasa-arvoista vuorovaikutusta missään vaiheessa.

Kaikkien kohdalla se tasavertainen vuorovaikutus ei toiminu, koska toiselta puolelta ei saa minkäänlaista puhetta ja vastausta. Jos on hyvin hiljainen nuori, niin kertakaikkisesti sitä ei tunne silloin, että on tasavertaisessa vuorovaikutuksessa. (Ryhmähaastattelu.)

Ja eleetön muutenkin, että eihän pelkkä hiljaisuus... että ei saa oikein mitään vastakaikua, niin kyllä se on vähän vaikeeta tietysti. Kyllä ainahan vaikuttaa, että on aikuinen-nuori ja ohjaaja-ohjattava- suhde, että vaikka sitä yrittää hälventää monella tavalla, kyllä se taustalla aina vähän on. (Ryhmähaastattelu.)

Työpäiväkirjojen vastauksissa pohdittiin työntekijän vetäytymistä ammattiroolin tai asiantuntijuuden taakse. Myös työryhmän asettamat liialliset suunnitelmat ja tavoitteet estävät tasavertaista kohtaamista, koska tällöin nuoren jaksaminen ja kuuleminen voivat jäädä huomiotta.

Liika ammatillisuuden taakse häipyminen, jolloin nostaa itsensä nuoren yläpuolelle. (Työpäiväkirja.)

Työntekijällä pitää olla herkkyyttä ja kykyä asettua myös nuoren asemaan, jotta nuori saisi osakseen tarvitsemaansa ymmärrystä. (Työpäiväkirja.)

Vuorovaikutus on aina jotenkin kasvatuksellinen eikä siten tasavertainen. (Työpäiväkirja.)

Vastauksista nousi esille myös kommunikaatiovaikeus, johon liittyy puheen tuottamisen ja ymmärtämisen vaikeus. Nuoren ja työntekijän kommunikointitavat voivat olla erilaiset, joten on hyvä ensin tutustua nuoren tapaan ja kykyyn kommunikoida. Siten työntekijä

kijä pystyy ilmaisemaan itseään niin, että nuori ymmärtää ja tulee ymmärretyksi. Erään työntekijän mukaan tasavertaisen kohtaamisen esteeksi voi tulla myös erilainen ajatusmaailma ja toisistaan poikkeava kehitystaso. Työntekijöiden mielestä kursseilla ei kuitenkaan ollut varsinaisia ongelmatilanteita.

Työntekijät pohtivat myös kiireen, yliväsyneisyyden ja resurssien puutteen vaikutusta tasavertaiseen kohtaamiseen. Lisäksi esteenä voi olla se, ettei nuorta kohdata omana persoonanaan, eikä hänen kehittymisen mahdollisuuksia ja vahvuuksiaan huomioida.

Esimerkiksi nuori kohdataan AD/HD- nuorena, eikä nuorena, jolla on AD/HD (eli diagnoosi ei saa olla määrittävä tekijä nuoren kohtaamiselle ja kohtelulle, koska jokainen on oma yksilönsä persoonallisine piirteineen). Ylipäättänsä asennoituminen, miten kohtaamme nuoren, jolla on erityisiä tuen ja ohjauksen tarpeita. Mihin kiinnitämme ensisijaisesti huomiota: nuoren persoonaan vai erilaiseen käyttäytymiseen? (Työpäiväkirja.)

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

11.1 Tiedon merkitys osallisuudessa

Tutkimuksessa tuli ilmi tiedon merkitys osallisuudessa. Nuoret olivat aluksi epävarmoja, koska eivät tienneet kurssikokonaisuuden sisällöstä ja siitä, mitä se käytännössä tarkoittaa. Vaikuttaa siltä, etteivät nuoret etsineet tietoa itsenäisesti, vaan pitivät äitien tukea tiedonhankinnassa tärkeänä. Tietoa saatiin Internetistä, Elämänlanka-projektin esitteestä ja sosiaalialan työntekijöiltä. Tutkimuksen mukaan nuoret olivat saaneet tarpeeksi tietoa kurssijaksoista ennakkoon, mikä lisäsi kiinnostusta kursseille osallistumista kohtaan. Lisäksi etukäteen saadut tiedot tekivät kursseille osallistumisen ja alkamisajan kohdan tiedostamisen konkreettisemmaksi. Tieto oli nuorten mukaan ymmärrettävää ja selkeästi esitettyä. Myös kesäkuun kurssin tarvikelista koettiin tärkeäksi. Kun nuorille kerrottiin kurssikokonaisuuden tarkoituksesta ja sisällöstä, he alkoivat hahmottaa omaa rooliaan ja siten myös tavoitteitaan.

Tutkimuksessa todettiin tiedon merkityksen tärkeys myös työntekijöiden näkökulmasta. Tulosten mukaan nuoren taustatietoihin, kuten esimerkiksi toiminta- ja kommunikointitapoihin perehtyminen tukee työntekijöitä nuoren osallistamisessa. Työntekijät pitivät tärkeänä sitä, että esimerkiksi säännöt ja kurssien päivän ohjelma käytiin läpi huolellisesti nuorten kanssa. Sääntöjen, yhteisten ohjeiden tietämisen ja päivän ohjelman hahmottamisen koettiin helpottavan toimintaa ja näin nuorten osallistamista. Tutkimuksessa kävi ilmi, että sekä nuoret että työntekijät kokivat saaneensa tarvitsemansa tiedon. Vaikuttaa siltä, että tiedottaminen ja tiedon saanti tukevat nuorten osallisuutta Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseilla. Viirkorven (1993) mielestä osallisuus perustuukin tietämiseen, jolloin toimijat saavat käyttöönsä tarpeelliset tiedot ja ymmärtävät niiden merkityksen. Toimijoiden on myös saatava omat näkökantansa toisille osapuolille tiedoksi ja ymmärretyksi. (Viirkorpi 1993, 22–23.)

11.2 Vastuunotto, sitoutuminen ja ryhmään kuuluminen

Nuoret saivat tuoda omat mielipiteensä esille kuntoutuskurssijaksoilla ja kokivat, että ne myös otettiin huomioon. Tulosten mukaan ryhmätyöskentely sujui hyvin ja kaikki nuoret osallistuivat tasapuolisesti ryhmien toimintaan. Nuoret pitivät omaa rooliaan merkityksellisenä ja saivat mielestään vaikuttaa ryhmien päätöksiin. Tästä voidaan päätellä, että ryhmään kuuluminen oli tärkeää nuorille. Myös työntekijät kokivat, että nuoret kantivat vastuunsa. Tämä näkyi ryhmien toiminnassa ja aikaansaannoksissa. Kiilakosken (2007) mukaan yksilön on saatava olla vapaasti ja tuoda omat näkemyksensä esiin. Mahdollisuus toimia on edellytyksenä osallisuudelle. (Kiilakoski 2007, 13–14.)

Tuloksissa ilmeni, että nuoret ottivat vastuuta tehtävistään ja ymmärsivät, mitä seuraa siitä, jos ne jäävät tekemättä. Vastuunoton merkitys korostui nuorten ollessa itsenäisellä kurssijaksolla, jolloin vanhemmat eivät olleet mukana. Nuoren rooli perheessä voi vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä silloin, kun muut perheenjäsenet ovat läsnä ja odottavat hänen käyttäytyvän tietyllä tavalla. Kurssijaksoilla odotukset saattoivat olla erilaiset: nuoren oletettiin kantavan vastuunsa ja sitä ei kyseenalaistettu. Kiilakoski (2007) tuo esille, että osallinen ihminen huolehtii ryhmän toiminnasta. Siten nuoren on saatava vastuuta voidakseen kantaa sitä. Yksilön on oltava vastuussa yhteisöstä ja osallisuus onkin todellisen vastuun kantamista ja saamista oman, toisen ja koko yhteisön asioiden

parantamiseksi. Yksilöön luotetaan ja hänen toimijuutensa otetaan vakavasti yhteisössä. (Kiilakoski 2007, 14.) Tulokset osoittavat, että nuoret kokivat kurssikokonaisuuteen osallistumisensa tärkeäksi. Positiivisesta suhtautumisesta kurssijaksoihin ja tavoitteiden hahmottamisesta voidaan olettaa nuorten olevan sitoutuneita kuntoutuskurssikokonaisuuteen.

Nuoret saivat esittää omia ehdotuksiaan kurssijaksojen ohjelmiin. Tutkimuksessa tulikin ilmi, että nuoret olivat tyytyväisiä kurssijaksojen sisältöihin ja kokivat saaneensa vaikutusta niihin. Tutkimuksen tuloksissa painottui, etteivät työntekijät tehneet asioita nuorten puolesta, eivätkä järjestäneet nuorille valmista tilannetta, vaan opastivat nuoria ottamaan vastuuta ja toimimaan yhdessä koko yhteisön hyväksi. Gellin (2007) tähdentääkin, että nuoren on saatava osallistua yhteisönsä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kun hän kokee saavansa äänensä kuuluviin ja näkemyksensä arvostetuksi, ei hän tyydy tarkkailemaan elämää ulkopuolisena. (Gellin 2007, 67.) Samoin Viirkorpi (1993) pitää toimijoiden osallistumista suunnitteluun tärkeänä lähtökohtana osallisuudessa ja näin vaikutusvaltaan kuuluu tapahtumien kulkuun vaikuttaminen. Osallistuminen on mukana oloa toisten järjestämässä tilanteessa, johon yksilö ei itse ole vaikuttanut millään tavalla. Osallisuudessa puolestaan on kysymys siitä, että yksilö on itse sitoutunut toimintaan, haluaa vaikuttaa asioiden kulkuun ja ottaa vastuun myös seurauksista. (Viirkorpi 1993, 22–24.)

Tässä tutkimuksessa saatujen kokemusten mukaan Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssijaksoille osallistuneiden ryhmä oli turvallinen ja siinä oli hyväksyvä ilmapiiri. Tuloksista voidaan havaita, että nuoret saivat tarvitsemansa tuen ja luottivat ohjaajien toimintaan. Luottamuksellisessa ilmapiirissä negatiivisiakin tunteita uskallettiin ilmaista ja tällöin pystyttiin olemaan omana itsenään. Hanhivaara (2006) pitää turvallista yhteisöä merkittävänä osallisuuden edellytyksenä. Tällöin ihminen tulee kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Viihtyminen ryhmässä ei tarkoita sitä, että kaiken kuuluisi olla kivaa ja helppoa, vaan viihtyminen syntyy yhdessä tekemisen ja oppimisen kokemuksista, vaikeuksien voittamisesta ja onnistumisen tunteista. Yksilöllä on oikeus myös epäonnistua. (Hanhivaara 2006, 34–35, 37.)

11.3 Vuorovaikutuksen ja tuen saannin merkitys osallisuudessa

Osallisuuden kokemus syntyy aina vuorovaikutuksessa toisiin. Osallisuutta edistävä, hyvä ja toimiva vuorovaikutus on dialogista vuorovaikutusta. Sille luonteenomaista ovat vastavuoroisuus, ymmärtäminen, kuunteleminen, erimielisyyden salliminen ja jopa sen ruokkiminen. (Hanhivaara 2006, 36.) Tässä tutkimuksessa tuli esille, että dialoginen vuorovaikutus näkyi kuntoutuskurssijaksoilla erityisesti vapaa-ajan toiminnoissa ja kahdenkeskisissä keskusteluissa. Työntekijät painottivat nimenomaan niitä kahdenkeskisiä keskusteluita, jotka alkoivat spontaanisti nuorelta itseltään. Tällöin nuoren on helpompi pysähtyä miettimään omaa käyttäytymistään kuin ryhmässä, jolloin nuori saattaa esittää jotakin roolia. Dialoginen vuorovaikutus näkyi myös ryhmien suunnittelutehtävien ja palautteen antamisen aikana. Vaikuttaisi siltä, että osallistamiseen ei välttämättä vaadita järjestettyä, ohjaajajohtoista tilannetta, vaan tasavertaista dialogia, onnistunutta kohtaamista. Metterin ja Haukka-Wacklinin (2004) mukaan avoimessa ja kohtaavassa vuorovaikutuksessa osallistujat tulevat mukaan omasta elämismaailmastaan ja omien ajatusensa kanssa, jolloin kukaan ei ole määritellyt ennakkoon keskustelun lopputulosta (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 61).

Golombek (2002) kirjoittaa Kiilakosken (2007) mukaan, että lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseen ei tarvita mitään niksejä, vaan toiminnan muuttamista ja selkeää tavoitteellisuutta (Kiilakoski 2007, 17). Tutkimuksen tuloksissa selvisi, että tasavertainen kohtaaminen voi onnistua myös ilman sanoja. Esimerkkinä tällaisesta oli melontatilanne, jolloin levoton nuori rauhoittui ja työntekijän ja nuoren välille syntyi sanaton yhteys. Näin ollen osallistaminen ei edellytä erityisiä temppuja, eikä menetelmiä, vaan aitoa läsnäoloa. Myös Uusitalon ja Laakson (2005) mukaan vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ei välttämättä tarvita sanoja, vaan yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden tiedostamista (Uusitalo & Laakso 2005, 44).

Tulosten mukaan nuoret arvostivat omaa rooliaan ryhmässä, koska jokaisen osallistumista tarvittiin ja he kokivat onnistuneensa ryhmässä toimimisessa. He arvostivat myös toistensa osuutta siinä. Onnistumisen kokemuksia saatiin kurseilla myös muun muassa sosiaalisissa tilanteissa ja päivittäisissä askareissa. Gretschelin mukaan osallinen nuori tuntee pätevyyttä ja pitää omaa rooliaan merkittävänä (Gretschel 2002, 90–91). Tutkimus osoittaa, että ohjaajien esimerkki ja kannustaminen rohkaisivat nuoria ilmaisemaan mielipiteitään ja siten osallistivat heitä. Erityisesti sosiaalisten taitojen tuokiossa nuoret

kertoivat mielipiteitään kuunnellen ja kannustaen toisiaan. Myös Kiilakoski (2007) korostaa, että yksilön on koettava itsensä arvokkaaksi ja yhteisön on mahdollistettava osallisuus (Kiilakoski 2007, 12–13).

Honneth (2003) kirjoittaa Kiilakosken (2007) mukaan, että ihminen tarvitsee sekä tunnustusta että kykenevyyden ja arvostuksen tunnetta. Siten ihmisen arvon kunnioitus on keskeistä osallisuudessa. (Kiilakoski 2007, 15.) Tutkimustuloksista ilmeni, että palautteella koettiin olevan merkitystä: nuoret muistivat varsinkin positiivisen ja kertakäyttölautaselle kirjoitetun palautteen. Vaikuttaa siltä, että muistoksi jäänyt konkreettinen palaute oli tärkeä. Kurssilaisilta ja työntekijöiltä saadun positiivisen palautteen avulla nuoren arvostus itseään kohtaan voi lisääntyä. Gellin (2007) korostaa, että nuoren on tärkeää saada aikuisten ja muiden nuorten tuella palautetta siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Se auttaa häntä muodostamaan itsestään kuvan arvokkaana, keskeneräisenä ja kehittyvänä ryhmän jäsenenä. (Gellin 2007, 67.)

11.4 Työntekijöiden kokemat haasteet osallistamisessa

Tutkimuksessa selvisi, että työntekijöillä oli erilaisia mielipiteitä tasavertaisen kohtaamisen käsitteestä: toisaalta tasavertaisen vuorovaikutuksen koettiin onnistuneen nuorten kanssa koko kurssin ajan ja taas toisaalta koettiin, ettei tasavertainen vuorovaikutus voikaan onnistua kurssilaisten kanssa. Siten tasavertaisten vuorovaikutustilanteiden luominen nähdäänkin haasteena osallistamisessa.

Tuloksissa ilmeni, että nuorten ja työntekijöiden erilaiset kommunikointitavat oli otettava huomioon vuorovaikutuksessa. Tutkimuksessa tuotiin esille, että kurssijaksoilla ei kuitenkaan ollut suurempia kommunikointiin liittyviä ongelmatilanteita. Myös nuorten yksilöllisyyden huomioimista pidetään tärkeänä, sillä heidän rohkaisutarpeensa ovat erilaisia. Tutkimuksessa todettiin haasteeksi se, että nuori kohdataan pelkän diagnoosin perusteella, eikä hänen omaa persoonallisuuttaan oteta huomioon. Onkin tärkeää tutustua etukäteen nuoren kykyyn ja tapaan kommunikoida sekä häneen ainutlaatuisena, persoonallisena yksilönä. Tavoitteena oli myös auttaa nuoria hyväksymään oma erilaisuutensa ja tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Hanhivaara (2006) pitää erilaisuuden hyväksymistä ja sen näkyväksi tekemistä tärkeänä osallisuudessa. Ihminen voi

päästä mukaan, tulla kuulluksi ja nähdyksi vasta, kun hänet hyväksytään omana itsenään. (Hanhivaara 2006,34.) Kiilakosken (2007) mukaan Sheridan ja Pramling Samuelson (2001) toteavat, että nuorten kehitysvaiheeseen liittyvät esteet rajoittavat jonkin verran tapoja, joilla osallisuutta voidaan edistää. On kuitenkin tärkeää miettiä, mitä nuoret pystyvät tekemään ja siten huomataan, että heillä on perusteltuja mielipiteitä ja halua vaikuttaa asioihin. Heillä on myös kokemuksellista tietoa ja he ovat oman itsensä ja elämänpiirinsä asiantuntijoita. (Kiilakoski 2007, 17.)

Tutkimuksen mukaan kurssijaksoilla toiminnassa heijastuu vääjäämättä ohjaaja-ohjattava- suhde, mikä vaikuttaa vuorovaikutukseen. Riskinä on se, että työntekijä korostaa ammattilaisen rooliaan asettaen itsensä nuoren yläpuolelle. Tuloksissa tuli ilmi, että ohjatussa toiminnassa ohjaajan ja ohjattavan roolit erottuivat enemmän kuin vapaa-ajalla. Järjestettyjen toimintojen aikana nuoretkin olettivat työntekijöiden olevan ohjaajan roolissa ja tilanteen etenevän tietyn toimintamallin mukaisesti. Gretschel (2002) tähdentää, että yhteisistä kohtaamisista ei saa tulla vain aikuisten näköisiä tilanteita, eikä omaa tietämystään pitäisi laittaa nuoruuden päälle. Toisaalta aikuiset saavat olla vanhempia, viisaampia ja kokeneempia. (Gretschel 2002b, 58.)

Tuloksissa tuli ilmi, että joustamattomat suunnitelmat ja liian korkealle asetetut tavoitteet ovat haasteena nuorten osallistamiselle. Tavoitteiden tulisikin olla realistisia ja riittävän pieniä. Fordin (1992) mielestä Siitosen (1999) mukaan konteksti ei saa olla liian kontrolloiva, eikä liian vaativakaan. Jos ihminen ei sitoudu tavoittelemiinsa päämääriin tai ei koe hänellä olevan valinnanvaraa, ei hänellä silloin ole myöskään motivaatiota. Ihmisen biologiset, toiminnalliset ja kognitiiviset kyvyt on otettava huomioon tavoitteiden asettelussa. Lisäksi inhimillisyys, sosiaalinen tuki ja luottamus helpottavat toimintaa. (Siitonen 1999, 113–114.)

11.5 Osallistumisesta kohti osallisuutta

Tiedon saanti niin työntekijöiden kuin nuorten kannalta on keskeistä osallisuuden mahdollistumisessa. Nuorten taustatietojen saaminen tuki työntekijöitä nuorten osallistamisessa ja kurssijaksoihin liittyvistä asioista etukäteen tietäminen lisäsi nuorten osallisuutta. Myös Viirkorpi korostaa tietämisen tärkeyttä osallisuudessa (Viirkorpi 1993, 22–23).

Ryhmään kuuluminen oli merkityksellistä Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssijaksoilla. Ryhmä koettiin turvalliseksi ja sen jäsenet tunsivat itsensä arvokkaiksi. Kurssijaksojen myönteisessä ilmapiirissä sai tuoda mielipiteensä esille ja tulla hyväksytyksi omana itsenään. Hanhivaara (2006) tuli Osako-osallistava koulu-hankkeen tutkimukseensa siihen tulokseen, että osallisuuden kokemus voi syntyä vain ryhmässä tai yhteisössä, jossa yksilö tuntee olevansa merkityksellinen. (Hanhivaara 2006, 32.)

Nuoret luottivat työntekijöiden kykyyn huolehtia toiminnan sujuvuudesta ja yleisestä turvallisuudesta. Työntekijät osallistivat nuoria kaikessa toiminnassa, eivätkä tehneet asioita nuorten puolesta. Myös nuoret tunsivat saaneensa vaikuttaa asioihin ja tullee ymmärretyksi. Gretscherin (2002) tutkimuksen mukaan työntekijöillä on suuri vastuu osallisuuden herättäjän roolissa. He huolehtivat ryhmädynamiikasta ja edistävät nuoren sosiaalista kuuluvuutta nuorille suunnatuissa projekteissa. Aikuisten on oltava nuorten osallistamisessa portinvartijan roolissa. (Gretschel 2002b, 56–57, 59.)

Sekä nuorten keskinäinen vuorovaikutus että nuorten ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus on yksi osallisuutta rakentava tekijä. Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssijaksoilla dialoginen vuorovaikutus näkyi erityisesti kahdenkeskisissä keskusteluissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Vuorovaikutus onnistui myös ilman sanoja. Vuorovaikutuksessa ei koettu olevan ongelmia, mutta sen sijaan löytyi haasteita, jotka työntekijät tiedostavat. Tällaisiksi haasteiksi koettiin muun muassa kommunikointivaikeus ja työntekijän liiallinen vetäytyminen ammattiroolinsa taakse. Myös Gretscher (2002) päätyi tutkimuksissaan samanlaisiin tuloksiin siinä, että nuorten kanssa työskenteleviltä aikuisilta vaaditaan kykyä dialogiseen vuorovaikutukseen. Yhteisten kohtaamisten ei kuuluisi olla vain aikuisten näköisiä tilanteita, eikä omaa tietämystään pitäisi korostaa liikaa. Toisaalta aikuiset saavat olla vanhempia, viisaampia ja kokeneempia. (Gretschel 2002b, 58.)

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan päätellä, että Elämänlanka-projektin ensimmäisille kuntoutuskurssijaksoille osallistuneet nuoret tunsivat olleensa osallisia näillä kurssijaksoilla. Elämänlanka-projektin konteksti mahdollisti nuorten osallisuuden. Gretscher (2002) määrittelee osallisuuden nimenomaan osallisuuden tunteena. Osallisuuden tunnetta voi kuvata sanalla empowerment eli voimaantuminen, joka tarkoittaa osal-

lisuuden tunteesta yhdistyvää tunnetta ja kompetenssia. Näin nuori tuntee pätevyyttä ja pitää omaa rooliaan merkittävänä. (Gretschel 2002a, 90–91.)

Nuoren osallisuus Elämänlanka-projektin kuntoutuskurssikokonaisuudessa voi olla alku osallisuudelle yhteiskunnassa. Hanhivaara (2006) tähdentää nähdyksi ja kuulluksi tulemisen olevan arvokas tavoite, sillä kaikista ei tarvitse tulla aktiivisia yhteiskunnallisia vaikuttajia. Silti jokaisella on oikeus kokea olevansa tärkeä osa yhteisöä. Turvallisesta ryhmästä alkava kasvu osallisuuteen laajenee yhteisöön ja sitä kautta myös yhteiskuntaan. (Hanhivaara 2006, 32–33.) Myös Gretschel korostaa, että yhdestä projektista lähtevä osallisuus voi johtaa pysyvään osallisuuteen yhteiskunnassa (Gretschel 2002b, 50–51).

12 LOPPUPOHDINTA

12.1 Toteutuksen ja menetelmän tarkastelu

Valitsimme nuorten haastattelutyypiksi teemahaastattelun. Tarkensimme kuitenkin teemoja täsmentävillä kysymyksillä, koska pelkkien teemojen kautta vastaaminen olisi ollut nuorille haastavaa. Haastattelutilanteissa olisimme kuitenkin voineet esittää enemmän tarkentavia kysymyksiä nuoren vastauksissa esille tulleisiin seikkoihin. Nuorten vastausten niukkuudesta huolimatta niissä näkyi osallisuus ja löysimme niistä tarvitsemamme tiedon. Siten koimme haastattelun tarkoituksenmukaiseksi menetelmäksi tässä tutkimuksessa. Haastattelulla osallistimme nuoret mukaan tutkimukseen.

Työpäiväkirjojen kysymysten tekemisessä olisimme voineet ottaa enemmän huomioon sitä, että kysymysten täytyy olla mahdollisimman vähän tulkinnanvaraisia. Niitä ei voi tarkentaa ja niihin vastataan siten kuin kysymys ymmärretään. Kaikki työntekijät eivät pohtineet vastauksissaan nimenomaan Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseja, vaan kirjoittivat enemmänkin osallisuudesta yleisesti. Siten konkreettisuus jäi vastauksissa taka-alalle ja ne käsittelivät lähinnä ammatillisuutta parhaimmillaan. Onkin otettava huomioon, että esimerkiksi haastattelussa kysymyksiä voi tarkentaa, mutta kirjallisissa

kyselyissä tulkinta jää pelkästään vastaajan oman henkilökohtaisen näkemyksen varaan. Uskomme työpäiväkirjojen toimineen hyvänä reflektiona työntekijöille ja saimme niiden avulla paljon uutta tietoa siitä, mitä osallisuus on kuntoutuskurssien kontekstissa. Työpäiväkirjojen vastausten perusteella ryhmähaastattelun kysymykset syntyivät luontevasti. Ryhmähaastattelu oli tässä tutkimuksessa hyödyllinen aineistonkeruumenetelmä. Kysymyksiä pystyi täsmentämään ja haastateltavien vastauksista nousi esille erilaisia näkökulmia.

12.2 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen tekemiseen liittyy vahvasti tutkimusetiikka eli hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen: se kulkee mukana tutkimuksen ideointivaiheesta tutkimustuloksista tiedottamiseen (Vilkkä 2005, 29). Tiedonkeruun tutkimustarkoitukseen on oltava avointa ja julkista. Tiedonantajien kuuluu tietää, mihin tietoja kerätään, miten niitä analysoidaan ja missä tulokset julkaistaan. Tietojen antoon ei saa pakottaa, sen sijaan suostuttelu on sallittua siten, ettei se muutu painostukseksi. (Koivula 1999, 49.)

Kun tutkimus kohdistuu ihmisiin, on selvitettävä, miten henkilöiden suostumus hankitaan, millaista tietoa heille annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa sisältyy (Hirsjärvi ym. 2004, 26). Lähetimme nuorille ja heidän perheilleen tiedotteen tutkimuksesta, jossa selostimme sen tarkoitusta. Samalla kysyimme myös suostumusta haastatteluun ja kerroimme sen vapaaehtoisuudesta ja nimettömyyden periaatteesta. Kävimme läpi näitä asioita myös ennen haastattelua sekä nuorten että heidän huoltajiensa kanssa. Tutkimukseen osallistuvilta työntekijöiltä saimme suullisen suostumuksen. Lisäksi työpäiväkirjojen saatteessa kerroimme, mihin tarkoitukseen tietoja käytetään ja että ne käsitellään nimettöminä. Sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluissa korostimme sitä, että nauhoitukset tyhjennetään heti litteroinnin jälkeen.

Tutkimusaineistoon eli tiedon johteeseen liittyvä triangulaatio tarkoittaa sitä, että tietoa kerätään usealta eri tiedonantajaryhmältä. Tutkijatriangulaatio taas on sitä, että tutkijoina toimii useampi kuin yksi henkilö. Metodologinen triangulaatio tarkoittaa useiden metodien käyttöä ja metodien välinen triangulaatio merkitsee samasta ilmiöstä eri metodein kerättyä tietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 144–145.) Tutkimuksemme luotetta-

vuutta lisää se, että tarkastelemme osallisuutta sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmasta. Kahden tutkijan välinen keskustelu toi erilaisia näkökantoja asioihin. Käytimme tutkimuksessa menetelminä sekä haastatteluja että työpäiväkirjoja, mikä tarkensi luotettavuutta.

Teemahaastattelun kysymysten muotoilussa on usein ongelmana se, että ne peilaavat kysymyksen tasolla tutkijan käsityksiä tutkittavasta asiasta. Vastaja voi tunnistaa tutkijan ennakkokäsityksen ja vastaa tutkijan toivomalla tavalla eikä omien kokemustensa tai käsitystensä mukaan. Siten on vaarana, ettei lopullinen tutkimusaineisto välttämättä vastaa kattavasti tutkimusongelmaan, tutkimuskysymyksiin eikä myöskään vastaa tutkimuksen tavoitetta. (Vilkkä 2005, 105.) Siksi oli tärkeää kiinnittää huomiota kysymysten asetteluun. Laadimme kysymykset siten, että nuoret vastaisivat mahdollisimman paljon omien kokemustensa ja käsitystensä mukaan.

Tietojen käsittelyssä on tärkeää luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Periaatteena on oltava se, että henkilöllisyyden paljastuminen on mahdollisimman vaikeaa. (Eskola & Suoranta 2000, 56–57.) Varmistimme nuorten anonymiteetin säilymisen siten, ettemme ottaneet heidän henkilötietojaan alkukartoituslomakkeista tähän tutkimukseen. Nuoret olisivat saattaneet olla tunnistettavissa näiden tietojen perusteella. Emme myöskään esittele työntekijöiden koulutusta, emmekä heidän muitakaan tietojaan. Näillä tiedoilla ei ole merkitystä tutkimustulosten kannalta. Olemme käyttäneet melko paljon haastattelujen suoria lainauksia, mutta niistä ei ilmene vastaajan henkilöllisyys.

Tutkimuksen reliabeliutta eli mittaustulosten toistettavuutta voi tutkia monella eri tavalla. Jos kaksi arvioijaa päätyy samaan tulokseen, voidaan sitä pitää reliabelina. Toisaalta tapaustutkimusta ja kaikkia ihmisiin liittyviä kuvauksia voidaan pitää aintulaatuisina, joten perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden arvioinnit eivät tule kyseeseen. Luotettavuutta parantaa se, kun tutkijat selostavat tarkasti tutkimuksen toteuttamisen vaiheet. (Hirsjärvi ym. 2004, 216–217.) Muissakin tutkimuksissa on päädytty samankaltaisiin tuloksiin siitä, mitkä seikat edistävät osallisuutta ja mitkä asiat puolestaan estävät osallisuutta. Myös osallistamista tukevat tekijät ovat yhteneväisiä muiden tutkimusten kanssa. Tämän tutkimuksen tulokset ovat näiden kurssijaksoille osallistuneiden kokemuksia, mutta niitä voidaan pitää totena. Olemme selostaneet tämän tutkimuksen etenemisen perusteellisesti.

Tutkimuksemme luotettavuutta lisää se, että käytimme mahdollisimman vähän opinnäytetyön raportoinnissa toissijaisia lähteitä ja pyrimme käyttämään mahdollisimman uutta kirjallisuutta. Vilkan (2005) mukaan hyvä tieteellinen käytäntö tiedonhankinnassa on sitä, että tutkija perustaa tiedonhankintansa oman alan tieteellisen kirjallisuuden tuntemukseen, ammattikirjallisuuteen ja oman tutkimuksensa havainnointiin (Vilka 2005, 30).

Tapasimme nuoret aiemmin huhtikuun kurssijaksolla, jolloin työskentelimme kuitenkin lähinnä sisarusten kanssa. Se, että nuoret vanhempineen olivat meille ennestään tuttuja, helpotti yhteydenpitoa ja luottamuksellisen ilmapiirin luomista tutkimuksen aikana. Toisaalta pohdimme myös sitä, kokivatko nuoret meidät haastattelutilanteissa työntekijöiksi, mikä olisi saattanut vaikuttaa heidän vastauksiinsa. Elämänlanka-projekti on meille työympäristönä tuttu, joten kiinnitimme huomiota siihen, etteivät työkentällä saadut kokemukset vaikuta tämän tutkimuksen tuloksiin.

12.3 Oppimisprosessi ja ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tekeminen on ollut meille prosessi, jota voisi kuvailla vuorelle kiipeämiseksi. Ylös kapuaminen oli hitaampaa ja haastavampaa kuin mitä vuoren juurella seisoessaan voisi kuvitella. Opinnäytetyömme aiheen löytäminen kesti kauan, mutta mielestämme oli tärkeää valita aihe, josta on motivoitunut ja kiinnostunut. Osallisuuden tavoitteena on syrjäytymisen ehkäiseminen, joten se on ajankohtainen asia yhteiskunnassamme nykyään. Kuntoutuksella ja erityisesti sosiaalisella kuntoutuksella pyritään lisäämään osallisuutta. Siten ymmärsimme myös näiden käsitteiden laajuuden ja sen, kuinka niiden vaikutukset ulottuvat niin yhteiskunnan kuin yksilönkin tasolle. Pohdimme myös omia ja yhteiskunnan arvoja. Onko suorituskeskeisyys ja paineet menestymisestä syrjäyttämässä vammaisia yhteiskunnan ulkopuolelle? Johtaako oma välinpitämättömyytemme vammaisten osattomuuteen? Voitaaisiinko yhteiskunnan arvoja muuttaa inhimillisemmiksi ja osallistaa sen jokainen jäsen siihen omien lähtökohtiensa ja kykyjensä mukaan? Tutkimuksen teon aikana oppimaamme osallisuuden ulottuvuutta ja laaja-alaista näkökulmaa voimme hyödyntää sosionomin työssä kaikkien asiakasryhmien kanssa. Erityisesti vuorovaikutuksen merkitys ja ryhmän vaikutus nousivat keskeisiksi oppimi-

sen teemoiksi. Prosessin aikana pohdimme osallisuuden haasteiden jatkuvan tiedostamisen tärkeyttä työelämässä ja siten oman työn reflektoinnin merkitystä.

Koska olemme kokemattomia tutkijoita, tutkimusmetodien ja analyysitapojen käyttäminen oli aluksi haasteellista. Perehdyimme laajasti tutkimuskirjallisuuteen, mikä osaltaan jopa sekoitti ymmärrystämme entistä enemmän. Lopulta oivalsimme, että esimerkiksi analyysitavoista on erilaisia näkemyksiä ja niitä voidaan soveltaa kuhunkin tutkimukseen parhaiten sopivalla tavalla. Useiden eri aineistonkeruumenetelmien käsitteleminen ja yhdistäminen oli vaativaa mutta opettavaista.

Koko tutkimusprosessin ajan kiinnitimme huomiota siihen, että opinnäytetyö täyttäisi koulun vaatimukset ja olisi hyödyksi myös toimeksiantajalle. Esimerkiksi teoriaosuutta kirjoittaessamme mietimme, mikä on oleellista Elämänlanka-projektille ja mikä liittyy tutkimuskysymyksiimme. Yhteistoiminta projektin kanssa lisäsi tietoaamme projektityöskentelystä: huomiomme kiinnittyi erityisesti projektityön moniulotteisuuteen ja yhteistyöverkoston tärkeyteen.

Olemme tyytyväisiä siihen, että päädyimme tekemään opinnäytetyön parityönä. Toisen kanssa keskusteleminen ja asioiden pohtiminen yhdessä avasi näkökulmia. Parityöskentely onnistui hyvin muun muassa, koska työskentelytapamme ja kirjoitustyyliimme ovat samankaltaisia. Työparin tuki kannusti vaikeinakin hetkinä ja saimme siitä voimavaroja vuoren huipun saavuttamiseen.

Tässä tutkimuksessa keskityimme vain yhteen kuntoutuskurssikokonaisuuden osaan, joten jatkossa tätä näkökulmaa voisi laajentaa. Tutkimusta voisi jatkaa tarkastelemalla kuntoutuskurssien vaikuttavuutta nuorten osallisuuteen. Toinen kiinnostava näkökulma voisi olla tutkimukseemme osallistuneiden nuorten osallisuuden tutkiminen yhteiskunnassa. Kuten Gretschekin (2002) korostaa, osallisuus yhdessä projektissa voi olla alku suurempaan osallisuuteen yhteiskunnassa (Gretschel 2002b, 50–51).

LÄHTEET

- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Gellin, M. 2007. Sovittelulla riidoista ratkaisuihin. Oppilaiden osallisuus voimavarana työrauhaa turvattaessa. Teoksessa: Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.). Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.56–70.
- Gretschel, A. 2002.a Kunta nuoren osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Gretschel, A. 2002b. Kunnallisen nuorten osallisuusympäristön perustaminen. Teoksessa: Gretschel, A. (toim.). Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu Suomen kuntaliitto. 48–63.
- Hanhivaara, P. 2006. Maailmaa syleilevä osallisuus – osallisuuden suhde kouluun. Nuorisotutkimus. 3/2006. 24. vuosikerta. Nuorisotutkimusseura ry. 29–38.
- Hirsjärvi, S., Remes., P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY.
- Karjalainen, V. 2006. Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta - mutta miten? Teoksessa: Karjalainen, V & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 11–25.
- Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2002. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.

- Kiilakoski, T. 2007. Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa: Gretscher, A. & Kiilakoski, T. (toim.). Lasten ja nuorten kunta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 8–23.
- Koivula, U. 1999. Opinnäytetyön muotoja ja menetelmällisiä vaihtoehtoja. Teoksessa: Koivula, U., Suihko, K. & Tyrväinen, J. Mission: Possible Opas opinnäytteen tekijälle. Tampere: Pirkanmaan Ammattikorkeakoulu. 1–58.
- Kokko, R. 2003. Asiakas kuntoutuksen yhteistyöryhmässä. Institutionaalisen kohtaamisen jännitteitä. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Kuuskoski, E. & Kittilä, R. 2008. Sosiaali- ja terveysjärjestöt. Kuntoutus. 4/2008. 31. Vuosikerta. Kuntoutussäätiö. 32–34.
- Leino, E. 2006. Sosiaalisen näkökulman väistämättömyys lääkinnällisessä kuntoutuksessa. Teoksessa: Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 92–101.
- Lönnberg, M. 2006. Mikä on Touretten oireyhtymä? Teoksessa: Nurmi, L. & Pesonen, K. (toim.). Elämää Touretten oireyhtymän kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus. 7–20.
- Melamies, N., Pärnä, K., Heino, L. & Miller, H. 2006. Lapsi kuntoutujana – haaste aikuisille. Teoksessa: Karjalainen, V & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 102–121.
- Metteri, A. & Haukka-Wacklin, T. 2006. Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa: Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 53–69.
- Michelsson, K., Miettinen, K., Saresma, U. & Virtanen, P. 2003. AD/HD Nuorilla ja aikuisilla Jyväskylä: PS-kustannus.
- Michelsson, K., Saresma, U., Valkama, K. & Virtanen, P. 2001. MBD ja ADHD diagnosointi, kuntoutus ja sopeutuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Ojala, U. 2007. Tuntematon ADD. Lapsen maailma. 1/2007. 66. Vuosikerta. Lastensuojelun keskusliitto. 32–33.
- Punkanen, T. 2001. Mielenterveystyö ammattina. Helsinki: Tammi.
- Salo, O. 1997. Crescendo – hitaasti kasvaen. Psykologian perustieto II. Espoo: Salutonova Oy.
- Salomaa, P. 2004. Nuoruus on päättä huimaava matka. Teoksessa: Myllykoski, A-M., Melamies, N. & Kangas, S. (toim.) Itsenäistyvä nuori ja AD/HD. Jyväskylä: PS-kustannus. 20–23.
- Savon Vammaisasuntosäätiö. 2008. Elämänlanka-projekti, esite.
- Savon Vammaisasuntosäätiö. 2008. Elämänlanka-projekti, toimintasuunnitelma 2009.
- Savon Vammaisasuntosäätiö. Elämänlanka-projektin muistio. 2009.
- Savon Vammaisasuntosäätiö. Elämänlanka-projektin muistio. 19.3.2009.
- Savon Vammaisasuntosäätiö. Elämänlanka-projektin väliraportti. 2008.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopiston opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 37. Väitöskirjatyö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004a. Homma hanskaan. Nuorten kuntoutuskokeilun arviointi. Selvityksiä 2004:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2004b. Kuntoutuksen tutkimuksen kehittämisohjelma. Julkaisuja 2003:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntoutusasiain neuvottelukunta.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

- Turunen, K. 1996. Elämänkaari ja kriisit. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Ulvinen, V.-M. 1998. Nuorten auttaminen ja osallisuus. Teoksessa: Ulvinen, V.-M. (toim.). Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Uusitalo, I. & Laakso, T. 2005. ”Sit tääl on sellainen lohikäärme, millä voi ratsastaa...” – Lapset elinympäristönsä kehittäjinä. Teoksessa: Parkkinen, T & Keskinen, S. (toim.). Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. 43–55.
- Viirkorpi, P. 1993. Osallisuus, yhteistyö, valta, muutos.... –asuinalueen uusi suunnittelujärjestelmä. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilkkumaa, I. 2006. Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa: Karjalainen, V & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 27–40.
- VNS 2002. Valtioneuvoston selonteko kuntoutuksesta eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://www.vane.to/edita-suomi%203.rtf> 17.10.2009.
- Wiman, R. 2006. Kumpaa pitäisi kuntouttaa -ihmistä vai yhteiskuntaa? Teoksessa: Karjalainen, V & Vilkkumaa, I. (toim.). Kuntoutus kanssamme Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes. 80–90.

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Haen/haemme lupaa suorittaa opinnäytetyöhön liittyvä tutkimus

Opinnäytetyön aihe: Eriytyistä tukea tarvitsevien nuorten osallisuus Elämälanka-projektin kuntoutuskursseilla nuorten ja työntekijöiden kokemana

Tutkimuksen toteutuspaikka/-yksikkö:

Elämälanka-projekti

Tutkimuksen:

a) kohde/kohdejoukko:

Eriytyistä tukea tarvitsevat nuoret

b) aineiston keruumenetelmä:

Teehaastattelu

c) aineiston keruun ajankohta:

Kesäkuu 2009 - Elokuu 2009

Opinnäytetyön ohjaaja/t:

Teitta Mäkelä
Teitta Mäkelä

Työelämäohjaaja:

Marietta

22.15.2009

Evelina Hannonen
Evelina Hannonen

Leila Ryynänen
Leila Ryynänen

LIITTEET: - tutkimussuunnitelma
- toimeksiantosonimus

NUORTEN TEEMAHAASTATTELURUNKO

Ennakkokäsitykset kurssikokonaisuudesta:

- Mitä mieltä olit kurssikokonaisuudesta kuultuasi siitä ensimmäisen kerran?
- Kenen idea kurssikokonaisuuteen osallistumisestasi oli?
- Saitko riittävästi tietoa ennen kursseista ennen niiden alkamista? Mistä tai keneltä sait sitä?
- Mitä odotit kurssikokonaisuudelta?

Tavoitteet:

- Millaisia tavoitteita asetit itsellesi kuntoutuskurssikokonaisuuteen liittyen?
- Miltä aiemmin asettamasi tavoitteet kuulostavat sinusta nyt?

Huhtikuun kurssi:

- Yhteinen aloitus suuressa ryhmässä, kesäkuun kurssin suunnittelu, lääkärin luento, keskustelupalstan käyttöön otto, vapaa-ajan toiminta, kurssimuistojen keruu. Muistutimme mieleen näitä.
- Vastasivatko odotuksiasi?
- Miten olisit halunnut muuttaa ohjelmaa?

Suunnittelu ja vaikuttaminen:

- Miten osallistuit kesäkurssin suunnitteluun?
- Mihin ryhmään kuului (esim. dokumentointi- ruoka-)? Mitä teitte? Mitä sinä teit ryhmässänne?
- Toteutuivatko omat suunnitelmasi? Saitko ideasi kuuluville?
- Mihin asioihin olisit halunnut vaikuttaa?

Vuorovaikutus:

- Miten ohjaajat ottivat sinut huomioon kursseilla?
- Ymmärsivätkö ja kuuntelivatko ohjaajat sinua kursseilla? Miten se ilmeni?
- Millaisissa tilanteissa olisit kaivannut enemmän tukea?

Onnistumisen kokemukset:

- Missä asioissa koit onnistuvasi kursseilla?
- Minkälaista palautetta sait ohjaajilta?

Ryhmäytyminen:

- Miten hyvin tutustuit muihin nuoriin?
- Miten usein käytit Internetin keskustelupalstaa kurssien välisenä aikana?
- Miltä tuntui olla huhtikuun kurssilla koko perheen kanssa?
- Miltä tuntui olla kesäkuun kurssilla itsenäisesti?

Oma toimintasi kurssilaisena:

Sitoutuminen:

- Miten tärkeänä pidät kuntoutuskurssikokonaisuuteen osallistumistasi?
- Mitä ajattelet tulevasta syksyn kurssipäivistä?

Tuliko sinulle mieleen joitakin muita ajatuksia kursseista?

TYÖNTEKIJÖIDEN TYÖPÄIVÄKIRJAN KYSYMYKSET

Hei!

Toivoisimme sinun vastaavan alla oleviin kysymyksiin koskien nuorten osallisuutta Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseilla. Käytämme vastauksia opinnäytetyössämme. Ole ystävällinen ja vastaa alla oleviin kysymyksiin mielellään jo kurssin aikana. Nimettömän vastauksen voit palauttaa Maritan mukana meille oheisessa kirjekuoressa tai postittaa sen suoraan Eveliinalle (postimerkki on kirjekuoren sisällä). Lämmin kiitos jo etukäteen vastauksistasi! Aurinkoisia kurssipäiviä!

Eveliina Hannonen ja Leila Ryyänen, sosionomiopiskelijat, Pkamk

p.

p.

1. Kirjoita näkemyksiäsi erityistä tukea tarvitsevien nuorten osallisuudesta:

- Miten koet voivasi tukea nuoren osallisuutta Elämänlanka-projektin kuntoutuskursseilla?

- Mitä osallisuus voisi mielestäsi parhaimmillaan olla?

2. Kirjoita vuorovaikutuksestasi nuorten kanssa:

- Millaisissa tilanteissa koit, että onnistuit tasavertaisessa vuorovaikutuksessa?

- Mikä voi olla esteenä tasavertaiselle kohtaamiselle?

Työntekijöiden ryhmähaastattelun kysymykset

- Miten tuitte nuorten osallisuutta käytännössä huhti- ja kesäkuun kursseilla? Ker-
tokaa konkreettisia esimerkkejä.
- Missä tilanteissa rohkaisit tai kannustit nuorta?
- Mitkä kurssilla oli hyviä tilanteita esim. nuoren itsetunnon vahvistamisen kan-
nalta?
- Miten kannustit nuorta toimimaan yhdessä muiden nuorten kanssa?
- Oliko tarpeeksi oma-ohjaaja-aikaa? Koitko palautteen olevan helpompi antaa
oma-ohjaajakeskustelussa vai toiminnan välillä pitkin kurssia?
- Kerro joku esimerkki, missä nuoren mielipiteiden ilmaisuun kannustaminen
tuotti tulosta.
- Millaisissa tilanteissa nuorelta tuli spontaanisti keskustelua?
- Tasavertainen vuorovaikutus vaatii kohtaamista, aikaa, kuuntelua, aikaa, herk-
kyyttä. Mitä tämä herkkyys voisi olla käytännössä?
- Millaisia kahdenkeskisiä, vuorovaikutuksellisesti hyviä tilanteita oli? Miten niitä
voisi luoda lisää?
- Millaisiin tasavertaisen kohtaamisen esteisiin törmäsitte käytännössä kursseilla?
- Miten voitte kannustaa nuorta käyttämään Internetin keskustelupalstaa? (Vaikut-
taa siltä, että nuoret käyvät lukemassa ja odottavat, että joku aloittaisi keskuste-
lun.)
- Käyttäytyikö nuori eri tavalla, kun perhe oli kurssilla tai kun nuori oli itsenäises-
ti kurssilla?

ANALYYSIPOLKU

